

Leerplan

Opleiding

Levenslang en levensbreed leren

Leergebied Maatschappijoriëntatie

Basiseducatie

Goedkeuringscode: 2016/1323/6/D

Indieningsdatum

2016 05 31

Leerplancommissie MO

Annelies De Pelsemaeker (CBE Brussel)
Aram De Ryck (CBE Zuid-Oost-Vlaanderen)
Boudewijn Goos (CBE Mechelen)
Dalie Degroote (CBE Kortrijk-Roeselare)
Dorothee Couckhuyt (CBE Brugge-Oostende-Westhoek)
Els Denissen (CBE Antwerpen)
Hilde Lemmens (CBE Limburg-Midden-Noord)
Jan Schuermans (CBE Kempen)
Katty De Neef (CBE Halle-Vilvoorde)
Lode Palmers (CBE Limburg-Zuid)
Luc Bogaerts (Stuurgroep VO, redacteur)
Lut Van Kerkhove (CBE Waas & Dender)
Marcel Kerff (CBE Leuven-Hageland)
Mieke Coulembier (Federatie Centra voor Basiseducatie, voorzitter)
Pascale Hoelebrandt (CBE Gent-Meetjesland-Leieland)

Werkten ook mee aan de leerplannen MO

An Bistmans, Anita Dejongh, Ann Peeters, Annick Vangenechten, Anouk Verstraeten, Barbara Bijmens, Bruno Casier, Diane Dekeyzer, Dominique Snoeckx, Els Cottens, Erika Schoonjans, Gert Van Walle, Giti Van Hoorick, Greet Vanbeneden, Griet Caes, Heidi Thijs, Hilde Broekx, Hilde Mestdag, Hilde Vandebeek, Inge Swartenbroeckx, Isabel Sey, Ismaël Bourgeois, Jana Mermuys, Jan-Willem Raes, Jasmien Nemegeer, Kaat Verheeke, Karina Spiessens, Kim Verrijssen, Koen Lemaire, Leen Desmedt, Lies Van Den Eynde, Lieve Vanwildemeersch, Luc Verhoeven, Marijn Declerck, Marijn Roumans, Marleen Baeten, Marthe Braeckers, Martine Evers, Martine Meesens, Mia Cabooter, Mien Schoors, Nathalie Ruymbeke, Nele Donné, Nele Van Wesemael, Pieter Nuytten, Riete Neuckermans, Siti Van Hoorick, Sofie Van Vaerenbergh, Sofie Van Den Schoor, Stefan Paredis, Stien Van Opstal, Tine Baert, Walter Defossez.

Leerplancommissie Keuzemodule Omgaan met armoede en sociale uitsluiting

An Bistmans (CBE Gent-Meetjesland-Leieland)
Annelies De Pelsemaeker (CBE Brussel)
Boudewijn Goos (CBE Mechelen)
Carolien Fuchs (Vocvo)
Stefan Paredis (Federatie Centra voor Basiseducatie)
De Link vzw
Netwerk tegen armoede
Welzijnsschakels vzw
Welzijnszorg vzw

Beste collega,

Voor je ligt het leerplan MO-LEVENSLANG EN LEVENSBREED LEREN: je handleiding om de doelen van het opleidingsprofiel waar te maken.

Dit leerplan bestaat uit drie delen: visie, aanpak en leerplandoelen met leeractiviteiten. Op verschillende plaatsen leggen we linken tussen de verschillende onderdelen van dit leerplan omdat ze steeds op de een of andere manier verbonden zijn met elkaar.

Het eerste deel van dit leerplan bespreekt de achterliggende **visie** voor deze opleiding.

In het tweede deel beschrijven we hoe je de opleiding het best kan **aanpakken**. We vertrekken vanuit de leervragen van de cursisten zelf en de context. Vervolgens staan we stil bij de principes van functioneel leren en differentiëren, als twee belangrijke didactische componenten in dit aanbod. Daarna is er aandacht voor sleuteldoelen en taalondersteuning. Als laatste is er in deel twee ruimte voor evalueren om cursisten op te volgen en als eindbeoordeling.

Deel drie concretiseert de **leerplandoelen** in voorbeelden van leeractiviteiten die geschikt zijn voor cursisten met verschillende leerperspectieven en binnen verschillende rollen die ze opnemen. Daarbij komen ook tips en didactische wenken om aan sleuteldoelen te werken.

We hopen je met dit leerplan zin te doen krijgen om deze opleiding aan te vatten. Over het leergebied maatschappijoriëntatie valt veel te vertellen: zoveel uiteenlopende leerinhouden, werkvormen, doelgroepen, nieuwe ontwikkelingen, ... Blijvende aandacht voor info en verkenning van de modules, begeleiding en bijscholing is dus zeker nodig. Experimenteer!

Veel succes!

De leerplancommissie

INHOUDSTAFEL

1. Visie	6
Agogisch project.....	6
Geletterdheid.....	6
Maatschappijoriëntatie	7
2. Aanpak.....	8
Programma samenstellen	8
2.1.1. Modules van deze opleiding	8
2.1.2. Verkorte modules	11
2.1.3. Doelenkiezer MO.....	11
2.1.4. Linken met andere opleidingen MO	11
2.1.5. Combinaties met andere leergebieden	11
2.1.6. Leertrajectbegeleiding en doorstroom	12
Leeromgeving	12
2.1.7. Samenwerking met een partnerorganisatie	13
2.1.8. Materiële voorwaarden	13
Cursist centraal.....	13
2.1.9. Leervragen verzamelen.....	14
2.1.10. Beginsituatie inschatten	14
2.1.11. Rekening houden met specifieke noden	15
Functioneel leren	16
Cyclisch leren	17
Differentiëren	18
2.1.12. Verwachtingen.....	18
2.1.13. Opdrachten.....	19
2.1.14. Ondersteuning	19
Sleuteldoelen	20
Evaluëren.....	21
2.1.15. Cursisten opvolgen.....	21
2.1.16. Eindbeoordeling.....	22
3. Leerplandoelen	24
Voorbeelden van leeractiviteiten	24
Hoe omgaan met de leeractiviteiten?	24
4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen.....	26
Communiceren in team (M BE G 089).....	26
Stress (M BE G 092).....	31
Keuzes maken (M BE G 121)	36
Leren leren 1 (M BE G 122).....	40
Leren leren 2 (M BE G 123).....	44
Omgaan met armoede en sociale uitsluiting (M BE G 166).....	49
5. Bijlagen.....	58
Bijlage 1: Overzicht modules en opleidingen	58
Bijlage 2: Sleuteldoelen.....	60
Bijlage 3: Opleidingsprofiel.....	62
1 Opleiding	64
1.1 Relatie opleiding – referentiekader	64
1.2 Inhoud	64
1.3 Certificering.....	65
1.4 Niveau	65
1.5 Duur.....	65

1.6	Plaats van de opleiding in de basiseducatie (Raamwerk)	65
1.7	Modules	66
1.8	Leertraject	66
2	Eindtermen van de opleiding	67
2.1	Cluster 1 – Socio-relatieve samenleving	67
2.2	Cluster 2 – Socio-economische samenleving	67
2.3	Cluster 3 – Socio-culturele samenleving	67
2.4	Cluster 4 – Lerende samenleving	67
2.5	Cluster 5 – Techniek	69
2.6	Cluster 6 – Gezondheid	69
2.7	Cluster 9 – Politiek-juridische samenleving	69
2.8	Afbakening	69
3	Modules	71
3.1	Module Leren leren 1 (M BE G 122)	71
3.1.1	Situering van de module in de opleiding	71
3.1.2	Instapvereisten voor de module	71
3.1.3	Studieduur	71
3.1.4	Eindtermen	71
3.2	Module Leren leren 2 (M BE G 123)	72
3.2.1	Situering van de module in de opleiding	72
3.2.2	Instapvereisten voor de module	72
3.2.3	Studieduur	72
3.2.4	Eindtermen	72
3.3	Module Keuzes maken (M BE G 121)	73
3.3.1	Situering van de module in de opleiding	73
3.3.2	Instapvereisten voor de module	73
3.3.3	Studieduur	74
3.3.4	Eindtermen	74
3.4	Module Communiceren in team (M BE G 089)	75
3.4.1	Situering van de module in de opleiding	75
3.4.2	Instapvereisten voor de module	75
3.4.3	Studieduur	75
3.4.4	Eindtermen	75
3.5	Module Stress (M BE G 092)	76
3.5.1	Situering van de module in de opleiding	76
3.5.2	Instapvereisten voor de module	76
3.5.3	Studieduur	76
3.5.4	Eindtermen	76
3.6	Module Omgaan met armoede en sociale uitsluiting (M BE G 166)	77
3.6.1	Situering van de module in de opleiding	77
3.6.3	Studieduur	77
3.6.4	Eindtermen	77

1. Visie

In een maatschappij die steeds meer gekenmerkt wordt door een toenemende kloof tussen hoog- en laaggeschoolden, willen de centra voor basiseducatie geletterdheid verhogen via onderwijs en vorming. Dat is onze missie¹. In wat volgt gaan we eerst in op het agogisch project van de basiseducatie, wat geletterdheid betekent voor het leergebied maatschappijoriëntatie, wat specifiek is voor het leergebied maatschappijoriëntatie en ook voor deze opleiding.

Agogisch project

Het agogisch project van de basiseducatie² stelt de cursist centraal. We hebben daarbij niet enkel oog voor de cursist als lerende, maar ook als persoon. We houden dus rekening met (leer)vaardigheden, leerstijlen, achtergrondkenmerken, persoonskenmerken en motivatie van de cursist. De zorg voor de cursist staat voorop en we doen inspanningen om die cursisten te bereiken die het meest baat hebben bij een aanbod. Vaak werken we daarom samen met partnerorganisaties die deze moeilijk bereikbare groepen reeds bereiken.

De cursist als lerende is belangrijk: de interesses, rollen en perspectieven van de cursisten vormen het uitgangspunt voor het ontwerpen van de opleidingen maatschappijoriëntatie. Inhouden die cursisten als zinvolle combinaties ervaren, zijn gebundeld. Eens de cursist gekozen heeft om een module of een opleiding te volgen in dit leergebied, vormen zijn leervragen het uitgangspunt. Elke module is steeds anders: we passen ons aan aan de cursist, de groep en de leeromgeving. We zetten in op het uitbouwen van gepersonaliseerde leertrajecten en versterken de cursisten via leren:

- We vertrekken vanuit de verscheidenheid van onze cursisten
- We creëren condities die 'leren' bij de cursist mogelijk maken
- We zetten maximaal in op functioneel en ervaringsgericht leren
- We benutten de kracht van groepsleren en van individueel leren
- We maken de cursist bewust van de eigen competenties tijdens het leerproces
- We benutten de inbreng van de cursist maximaal in het leerproces
- We werken aan leerplezier en creëren succeservaringen
- We ondersteunen leren via trajectbegeleiding van de cursist
- We zorgen actief voor doorstroom van cursisten naar interne en externe (opleidings)trajecten

Deze uitgangspunten lopen als rode draad door dit leerplan.

Geletterdheid

De opleidingen van de basiseducatie dragen bij aan het verhogen van de geletterdheid³ in Vlaanderen en het realiseren van doelstellingen van het Strategisch Plan Geletterdheid 2012-2016. Dit geldt zeker voor de opleidingen van het leergebied maatschappijoriëntatie want geletterdheid heeft ook te maken met leercompetenties en sociale en burgerschapscompetenties.⁴

De centra voor basiseducatie omschrijven geletterdheid zo⁵:

¹ Zie: www.basiseducatie.be/missie-en-visie-van-de-sector-basiseducatie-0

² Zie: www.basiseducatie.be/missie-en-visie-van-de-sector-basiseducatie-0

³ Memorie van toelichting decreet volwassenenonderwijs van 15/06/2007, p. 21.

⁴ Nota van de Vlaamse Regering bij het Strategisch Plan Geletterdheid 2012-2016 (goedgekeurd op 14/12/2012), p. 6.

⁵ Zie: www.basiseducatie.be/geletterdheid-een-ruim-begrip

Geletterdheid is de competentie om informatie te verwerven, te verwerken en gericht te gebruiken. Dit betekent met taal, cijfers en grafische gegevens kunnen omgaan en gebruik kunnen maken van ICT. Geletterd zijn is belangrijk om zelfstandig te functioneren en te participeren in de samenleving en om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen.

Geletterdheid zijn is meer dan kunnen lezen, schrijven en rekenen. Het gaat immers om informatie verwerven, verwerken en gericht gebruiken. De meeste opleidingen maatschappijoriëntatie vertrekken vanuit een concrete inhoud: *Communicatie, Gezondheid, Mobiliteit, Huishouding, Techniek, Actualiteit en geschiedenis, Cultuur en Rechten en plichten*. Vanuit hun interesses of rol(len) in de samenleving kiezen cursisten een opleiding. Bij elk van deze inhoud is het de bedoeling dat cursisten met de informatie over dat thema leren omgaan. Om dat te bereiken werken we aan de basiskennis, -vaardigheden en attitudes die met dat thema te maken hebben. Het ondersteunen van lezen, schrijven en rekenen en andere competenties die nodig zijn om met informatie te kunnen omgaan is vanzelfsprekend aanwezig in elk van de opleidingen.

Daarnaast zijn er ook opleidingen die als uitgangspunt de drie perspectieven hebben: *Levenslang en levensbreed leren* en *Doorstroom* (educatief perspectief), *Samen leven* (maatschappelijk perspectief) en *Werk* (professioneel perspectief). Het doel van geletterdheid is namelijk: kunnen functioneren en participeren in de samenleving en zich persoonlijk kunnen ontplooiën. Daar wordt zeker aan gewerkt in het leergebied maatschappijoriëntatie. Ten slotte is er nog de opleiding *Omgaan met veranderingen*. Deze opleiding is er voor cursisten die zelf een verandering willen initiëren in hun leven of die willen blijven in een steeds sneller veranderende maatschappij. Wie voldoende geletterd is, is klaar voor de uitdagingen van de toekomst.

De opleidingen maatschappijoriëntatie kunnen cursisten aanzetten om andere opleidingen aan te vatten omdat ze zin krijgen in leren. Het is belangrijk op te merken dat de hervorming van het leergebied maatschappijoriëntatie ook tot doel had het leergebied te flexibiliseren. Deze flexibilisering moet er onder meer voor zorgen dat cursisten maatschappijoriëntatie gemakkelijker kunnen combineren met opleidingen taal, wiskunde of ICT. Om te kunnen functioneren in de maatschappij is het immers ook belangrijk met taal, wiskunde en ICT gepast te kunnen omgaan.

Maatschappijoriëntatie

De opleidingen maatschappijoriëntatie komen tegemoet aan zowel individuele vragen van cursisten als aan maatschappelijke verwachtingen die aan de doelgroep van basiseducatie gesteld worden. Dit leergebied biedt heel wat mogelijkheden om cursisten wegwijs te maken in de maatschappij. Daarbij wordt ermee rekening gehouden dat cursisten volop deel uitmaken van die maatschappij en al een schat aan vaardigheden, ervaringen en informatie bezitten. De opleidingen maatschappijoriëntatie bieden cursisten handvatten aan om hun sociale kennis en vaardigheden te versterken, uit te diepen en uit te breiden. Het gaat dan over alle competenties die nodig zijn om mee te zijn, bij te blijven en in de maatschappij te kunnen doen wat nodig is voor zichzelf en anderen.

De opleiding *Levenslang en levensbreed leren* ondersteunt cursisten in de verschillende manieren waarop ze kunnen leren. De twee basismodules zijn *Leren leren 1* en *Leren leren 2*. De module *Leren leren 1* geeft cursist basisinzichten over zijn leerstijl. De module *Leren leren 2* vertrekt vanuit een doelgerichte aanpak. Daarnaast kiest de cursist één uit vier modules: *Keuzes maken*, *Communiceren in team*, *Stress en Omgaan met armoede en sociale uitsluiting*. De module *Keuzes maken* richt zich naar cursisten die nog niet beslist hebben welke educatieve richting ze precies uitwillen. De module *Communiceren in team* richt zich eerder op cursisten die een opleiding (willen) volgen waarin groepswork belangrijk is. De derde module, *Stress*, richt zich naar cursisten die het moeilijk hebben met plannen, taakbelasting en een evenwicht vinden tussen werk en

2. Aanpak

ontspanning. De module Omgaan met armoede en sociale uitsluiting is er voor cursisten die ervaringen hebben met armoede en sociale uitsluiting en daarmee aan de slag willen gaan. De combinatie van twee basismodules en één van de vier keuzemodules leidt naar het certificaat van de opleiding. De verschillende leerwegen zijn evenwaardig.

2. Aanpak

Programma samenstellen

Het aanbod maatschappijoriëntatie zal steeds organisatorisch en inhoudelijk variatie vertonen afhankelijk van de cursisten, de leeromgeving en de visie van het centrum. Soms zal een module apart ingericht worden in het centrum of bij een partnerorganisatie. In andere gevallen is het mogelijk meerdere modules parallel of geïntegreerd aan te bieden. Modules die na elkaar komen, kunnen zorgen voor meer structuur en duidelijkheid. Modules die naast elkaar lopen geven wellicht meer ruimte om in te spelen op wat er gebeurt in de loop van de cursus. Afhankelijk van de intensiteit van het aanbod kunnen meerdere modules per semester of schooljaar ingericht worden. Eén module is voor zwakkere cursisten echter zelden genoeg om stappen te zetten in leren. De **leerlijn** doorheen een module en over de modules heen wordt uitgestippeld in functie van de cursisten.

Dit leerplan is zo opgevat dat alle organisatorische mogelijkheden open blijven. Bij alle modules van deze opleiding heeft de leerplancommissie verschillende voorbeelden van leeractiviteiten uitgewerkt die het toelaten flexibel en geïntegreerd met de leerplandoelen⁶ om te springen. We voorzien geen volgorde in modules en drukken geen voorkeuren uit. Het is echt aan het centrum te beslissen wat ingericht wordt. Indien mogelijk worden hierin ook de **cursisten betrokken**. Dit kan enkel wanneer de cursisten vooraf gekend zijn. Wanneer een module ingericht wordt, is het aangewezen de keuze mee te laten bepalen door de cursisten, bijvoorbeeld via een voorkeurenbevraging.

2.1.1. Modules van deze opleiding

Het komt erop aan die modules te selecteren die het best passen bij de cursisten. Hieronder geven we van elke module de inhoud weer en geven we voorbeelden van hoe je deze module kan inzetten.

De module **Leren leren 1** focust op leerprocessen en leerstijlen. De cursist ondervindt hoe hij het best leert. Het gaat over doelgericht aandacht schenken, doeltreffend werken en plannen. De cursist staat bewust stil bij zijn leerstijl en stuurt die waar nodig bij. Hij schat de eigen mogelijkheden realistisch in. Ten slotte weet hij waar hij terecht kan voor ondersteuning bij het leren.

Voorbeelden:

- Voor cursisten basiseducatie die willen doorstromen naar een CVO of een beroepsopleiding
- In samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld met de VDAB of andere opleidingsverstrekkers

In de module **Leren leren 2** leert de cursist zijn leerproces zelf te sturen vanuit probleemoplossend leren. Er gaat aandacht naar alle aspecten van oplossingsplannen selecteren en evalueren. De cursist gaat op zoek naar de nodige informatie om zijn vooropgestelde doelen te bereiken. Hij leert

⁶ Zie 3. Leerplandoelen

informatie te vinden, te beoordelen, te selecteren, te bewerken, samen te vatten en te analyseren. Er wordt gefocust op evalueren en bijsturen van het leerproces.

Voorbeelden:

- Voor cursisten die een opleiding TKO of een andere opleiding willen volgen
- In samenwerkingsverbanden met een opleidingsverstrekker als voorbereiding op de opleiding

In de module **Keuzes maken** reflecteert de cursist over de keuzes waar hij voor staat. Hij brengt eerst en vooral eigen ervaringen in kaart. Hij vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving. In deze module gaat aandacht naar het inschatten van eigen mogelijkheden en het selecteren van een passend aanbod. De cursist informeert zich en maakt kennis met relevante diensten en instellingen. Hij leert inzien waarop hij keuzes kan baseren. Hij weegt daarbij verschillende belangen op korte en lange termijn af. Nadien evalueert hij de eigen keuzes.

Voorbeelden:

- Voor uitstromende cursisten die nog niet goed weten wat ze verder willen doen
- In combinatie met de modules *Vrije tijd, Voeding, Gezond leven, ...*

De kern van de module **Communiceren in team** is succesvol bijdragen aan groepstaken. Het kan zowel gaan over groepstaken in een leeromgeving als op het werk. De module richt zich naar cursisten die in teamverband gemeenschappelijke doelen nastreven. De cursist oefent feedback uiten, omgaan met feedback en afspraken maken. Hij leert overleg- en oplossingsmethoden toe te passen bij groepstaken. Veel aandacht gaat hierbij naar communicatieve vaardigheden en een constructieve houding. Daarnaast kan de cursist ook groepswerk evalueren. Hij leert ten slotte zichzelf bijsturen op basis van feedback.

Voorbeelden:

- Voor cursisten die zullen moeten samenwerken aan taken binnen de opleiding die ze willen volgen of in hun toekomstige job
- In samenwerkingsverbanden met opleidingsverstrekkers en tewerkstellingsprojecten

In de module **Stress** leert de cursist eerst en vooral stress herkennen. Daarnaast leert hij manieren om met die stress om te gaan. Het gaat dan ook over taakbelasting en stressvolle situaties. Deze module behandelt het vinden van het evenwicht tussen rust en beweging, maar ook tussen werk en ontspanning. Een realistische planning maken kan daarbij een hulpmiddel zijn. De cursist luistert naar het eigen lichaam, maar reageert ook gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen. Omgaan met emoties en zich weerbaar opstellen komen tenslotte ook aan bod in de module.

Voorbeelden:

- Voor cursisten met faalangst
- Voor cursisten wiens stressvolle levensomstandigheden het leren bemoeilijken
- In combinatie met de modules *Rijbewijs, Apparaten, Technologie, ...*

De keuzemodule **Omgaan met armoede en sociale uitsluiting** laat toe om met de cursisten in te gaan op hun ervaring met armoede en sociale uitsluiting. De keuzemodule is niet theoretisch, al is ze in belangrijke mate gericht op inzichten. De focus ligt op herkennen en onderzoeken van oorzaken en gevolgen van armoede en sociale uitsluiting. Daarbij kan volop gebruik gemaakt worden van de eigen kennis en ervaring van de cursisten, onder andere door middel van methodieken die reflectie, uitwisseling en feedback stimuleren. Het is aan de leraar (begeleider)

2. Aanpak

om cursisten ook goedgekozen informatiebronnen en –kanalen aan te reiken. Zo krijgen cursisten de kans om bijvoorbeeld bepaalde informatie en diensten te leren kennen en te gebruiken.

Voor veel mensen is net de ervaring met armoede en sociale uitsluiting een rem op verdere ontwikkeling. Reflecteren op en bijleren over armoede en sociale uitsluiting in de samenleving opent en ondersteunt leerprocessen. In deze module leren cursisten van hun ervaringen en leren ze kijken naar de eigen krachten. Het gezamenlijke werk in de groep is hiervoor de motor. Het programma kent een geleidelijke opbouw en werkt aan wat er voor mensen nodig is om te versterken. De leraar zet in op verbinding van de cursist met zichzelf, met anderen, met de samenleving (cfr. Bind-Kracht). Het is belangrijk (nodig/onontbeerlijk) dat hij voor de begeleiding kan samenwerken met een ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting.

Voorbeelden:

- In samenwerking met een organisatie die de belangen van armen behartigt, waar armoede bespreekbaar gemaakt wordt, waar emancipatorisch met armen wordt omgegaan (empowerment). De module kan bijvoorbeeld aansluiten bij de armoedebestrijding die de organisatie voert, of bij thema's die er worden behandeld (gezondheid, stress, duurzaamheid, slim beheer, e.d.). Eventueel worden modules geïntegreerd aangeboden.

Voorbeelden van mogelijk partnerorganisaties:

- Welzijnsschakels
- OCMW - emancipatorische projecten
- CAW
- Verenigingen waar armen het woord nemen
- Samenlevingsopbouw
- ...

Zorg dat er voldoende ruimte is om voortdurend af te stemmen. Lees zeker het draaiboek Samenwerken Leerkansen erop na. Het draaiboek is terug te vinden op de MO-site:

<https://sites.google.com/a/vocvo.be/mo-in-de-be/>

- Geïntegreerde trajecten waarbij de inhoud van de module gekoppeld wordt aan een andere module. De integratie van leerinhouden bevordert de aansluiting bij de leefwereld van de cursisten die armoede en sociale uitsluiting ervaren en stimuleert transfer van het geleerde. Door combinatie van lestijden is er meer tijd ter beschikking om groei te initiëren op de thema's en invalshoeken die in de andere module worden uitgewerkt: bv. cultuur, gezondheid, duurzaamheid, school, omgaan met budget, opvoeding van kinderen, e.d.

Opmerkingen:

- De module kan leerkansen bieden aan alle personen die betrokken zijn bij het opzet van deze module. De inhoud wordt aangeboden op niveau 2 van de Vlaamse Kwalificatiestructuur.
- Meer informatie over de visie en pedagogisch-didactische wenken is terug te vinden in het servicedocument op de MO-site:
<https://sites.google.com/a/vocvo.be/mo-in-de-be/>
- Verplichte trajecten, met sanctionerend karakter, zijn nefast t.a.v. het opzet. Een veilige context is essentieel.
- Voor welke doelgroep de module ook wordt ingezet, essentieel is dat ze gericht is op het verwerven van meer inzicht in armoede en uitsluiting en het verhogen van respect.

2.1.2. Verkorte modules

Alle modules uit het leergebied maatschappijoriëntatie kunnen ook verkort ingericht worden. Modules van 30 lestijden worden dan gegeven in 15 lestijden, modules van 45 lestijden worden verkort tot 30 lestijden en modules van 60 lestijden omvatten dan 30 lestijden.

- Verkorte modules kunnen ingezet worden wanneer cursisten al in die mate over voorkennis beschikken dat ze niet meer de volledige moduleduur nodig hebben.
- Cursisten die niet slagen, kunnen in een verkorte tijd wat ze nog niet beheersen bijwerken.
- Wanneer modules gecombineerd worden binnen het aanbod van de basiseducatie is het niet altijd nodig de volledige moduleduur te voorzien.
- Vaak zijn verkorte modules ook geschikt in samenwerkingsverbanden.

Let op! Enkel de duur van de module is korter: ook in een verkorte module slagen cursisten enkel indien ze het geheel van eindtermen van de module in een voldoende mate beheersen.

2.1.3. Doelenkiezer MO⁷

Het leergebied maatschappijoriëntatie omvat heel wat modules en opleidingen. De doelenkiezer MO helpt je het overzicht te bewaren. Door de eindtermen aan te duiden waaraan je wil werken, wordt zichtbaar welke modules daarvoor geschikt kunnen zijn. Je kan via de doelenkiezer ook gemakkelijk het verband tussen modules zien: welke modules vormen samen een opleiding en welke eindtermen van bepaalde modules komen ook in andere modules terug. Op die manier kan de doelenkiezer ook suggesties opleveren om verschillende modules maatschappijoriëntatie te combineren. Er is immers geen reden om je te beperken tot de mogelijkheden binnen de opleiding.

2.1.4. Linken met andere opleidingen MO

De opleiding Levenslang en levensbreed leren voorziet een aantal dwarsverbindingen met andere opleidingen in het leergebied Maatschappijoriëntatie in de vorm van gemeenschappelijke modules⁸. Zo komen de modules **Leren leren 1**, **Leren leren 2** en **Communiceren in team** ook voor in de opleiding Doorstroom. De module **Communiceren in team** wordt daarnaast gedeeld met de opleidingen Communicatie en Werk. De module **Keuzes maken** komt als keuzemodule voor in de opleiding Omgaan met veranderingen. De module **Stress** is eveneens een optie in de opleidingen Gezondheid, Omgaan met veranderingen en Werk. Deze bruggetjes zijn er om cursisten te stimuleren andere opleidingen in het leergebied Maatschappijoriëntatie aan te vatten en het verband tussen de verschillende opleidingen duidelijk te maken.

Al naargelang een module ingebed is in een opleiding kan de inhoudelijke concretisering van de leerplandoelen er anders uitzien. Dit heeft onder meer zijn weerslag op de keuze van de leeractiviteiten.

2.1.5. Combinaties met andere leergebieden

Taal

Een module uit deze opleiding zou parallel kunnen lopen met een module Nederlands, NT2 alfa of NT2. In de opleiding MO kan ondersteunend aan taal gewerkt worden, maar een specifieke module kan dit extra in de verf zetten. Er kan dan ook expliciet gewerkt worden aan Nederlandse taalvaardigheid.

- Schema's maken, iets presenteren, hoofd- en bijzaken onderscheiden

Wiskunde

Het aanbod MO kan perfect aangevuld worden met een module wiskunde. Vooral een open module wiskunde biedt heel wat mogelijkheden. In 20, 40 of 60 lestijden werk je aan die wiskundedoelen die voor de cursistengroep relevant zijn en aansluiten bij de aangeboden module(s).

⁷ Doelenkiezer matrix MO: <http://www.stuurgroepvo.be/>

⁸ Zie bijlage 1. Overzicht modules en opleidingen

ICT

De combinatie met een ICT-module kan interessant zijn. De module *ICT Start* en de module *Oefenen en leren met ICT* (beide 30 lestijden) liggen het meest voor de hand. Veel informatie over de inhoud van deze MO-opleiding is terug te vinden op het internet. Daarnaast biedt het internet vaak oefen- en leermogelijkheden die bij de individuele leervragen en -behoeften van de cursist aansluiten.

- Een module *Leren leren* kan gecombineerd worden met een module ICT. Daarin kan aandacht besteed worden aan het planmatig werken, het checken van de betrouwbaarheid van bronnen, het zoeken van oplossingsstrategieën
- Bij gebruik van een elektronische leeromgeving

2.1.6. Leertrajectbegeleiding en doorstroom

Vaak stellen we vast dat deelnemen aan een aanbod maatschappijoriëntatie cursisten stimuleert om deel te nemen aan andere cursussen van de centra voor basiseducatie. Het is belangrijk dat het centrum hier vooraf al even bij stil staat. Op welke manier kan je **doorstroom stimuleren**? Je kan zorgen voor een volgende module voor de hele groep of cursisten individueel toeleiden naar aanbod dat voor hen het meest geschikt is. Zie je doorstroom na het lopende aanbod of kan het (deels) parallel lopen? Hier zijn weer heel wat mogelijkheden. Er kan ook gedacht worden aan doorstroom naar aanbod buiten de basiseducatie. Een goede kennis van het aanbod in de buurt is hiervoor noodzakelijk.

- Hiervoor is de module *Keuzes maken* uitermate geschikt. In deze module reflecteert de cursist over zijn toekomstperspectief en wordt gezocht naar een passend aanbod in functie van dat toekomstperspectief

Leeromgeving

Het spreekt voor zich dat in een opleiding maatschappijoriëntatie al het mogelijke gedaan wordt om de buitenwereld zo veel mogelijk binnen te brengen in de lessen en omgekeerd zo veel mogelijk activiteiten buiten de muren van het centrum te ondernemen.

Het lokaal waar de lessen doorgaan is bij voorkeur niet de enige plaats waar de lesgever basiseducatie en de cursistengroep vertoeven. Het is net de bedoeling alle **uitdagende elementen** te benutten: zijn er in de buurt organisaties of diensten interessant om te bezoeken of uit te nodigen. Kan je gebruik maken van een pc-klas of een bibliotheek? Gaan er evenementen door waaraan je het aanbod kan ophangen? Als je met experts of gidsen werkt, spreek dan vooraf goed af wat jij en de cursisten verwachten zodat deze persoon zich optimaal kan voorbereiden.

Sommige leeractiviteiten kan je ophangen aan een bepaald moment, andere zijn minder tijdsgebonden. Hou bij het plannen van je lessen de mogelijkheid open in te spelen op de **actualiteit**. Gebruik maken van nieuwsbeelden, populaire tv-programma's, documentaires, ... maken de bijeenkomsten niet alleen aangenamer en afwisselend, ze maken wat geleerd wordt levensecht en gemakkelijker om te leren. Denk ook aan gedrukt materiaal: teksten, figuren en grafieken, tekeningen en foto's, ... Ondersteun de cursisten in het omgaan hiermee:

- Leer cursisten eerst naar de bladspiegel kijken
- Bouw het invullen van een formulier op van weinig naar veel informatie
- Sta stil bij de opbouw van een tabel of een grafiek
- Voorspel aan de hand van de illustraties waarover een tekst kan gaan
- Vraag aan de cursisten wat sommige pictogrammen betekenen; laat hen zelf eens tekenen

Voor verschillende cursisten kan het fijn zijn om met de **Wablieft**, de krant in duidelijke taal, aan de slag te gaan. Je kan ook met de kleine Wablieft werken of met de digitale versie. Op de website⁹ is er bovendien een meeleesfunctie! We moedigen je aan om **ICT** zoveel mogelijk te **integreren** in je lessen. Het is niet nodig erg spectaculaire toepassingen te verzinnen. Maar eens iets opzoeken op internet zorgt ook weer voor afwisseling en tegelijkertijd maken de cursisten kennis met ICT.

2.1.7. Samenwerking met een partnerorganisatie

De opleiding inrichten in samenwerking met een partnerorganisatie biedt extra mogelijkheden. Overleg over visie en aanpak is belangrijk voor de gezamenlijke uitbouw van het aanbod. Een wisselwerking en afstemming met de partnerorganisatie zorgt voor een echt **geïntegreerd programma**. Bij het begin van de samenwerking is het dus nodig uit te klaren wat precies verwacht wordt van het aanbod basiseducatie en op basis daarvan geschikte modules te selecteren.

Het is belangrijk dat het **engagement** van de partnerorganisaties zich ook vertaalt in werktijd en mogelijkheden voor de betrokkenen om de samenwerking te ontwikkelen: overleggen, afstemmen, samen een project opzetten en gezamenlijk evalueren. Indien de opleiding ingericht wordt op vraag van die partner is het vaak zo dat de partnerorganisatie instaat voor het aanspreken, uitnodigen en opvolgen van de cursisten. Het is een kritische succesfactor dat de partnerorganisatie een faciliterende rol speelt.

Indien je op verplaatsing les geeft, is het belangrijk dat je een aanspreekpersoon hebt bij wie je terecht kunt met praktische en andere vragen.

2.1.8. Materiële voorwaarden

Waar je ook les geeft, je moet ten minste kunnen beschikken over een toegankelijk aangenaam **lokaal** van aanvaardbare grootte. Afhankelijk van inhoud en vorm van de lessen zijn gepaste media nodig.

Om variatie in werkvormen en differentiatie te faciliteren is het noodzakelijk dat de lesgever kan beschikken over:

- ten minste één computer, tablet, ... met internettoegang;
- mogelijkheid tot het afspelen van beeld- en geluidsmateriaal;
- bord (kan een slim bord zijn, flip-over, ...);
- naslagwerken.

In samenwerkingsverbanden bekijk je met de partnerorganisatie wat noodzakelijk is, bijvoorbeeld om multimediale toepassingen vlot te integreren in het lesgebeuren.

Cursist centraal

We willen in de eerste plaats cursisten erkennen in hun **eigen zijn**. Cursisten centraal wil tevens zeggen dat een educatief programma inspeelt op wat zich plaatselijk voordoet en rekening houdt met de concrete vragen en ervaringen van elke **specifieke groep**. Een aantal factoren bepaalt wezenlijk de aard en de inhoudelijke accenten van de cursus: bv. welke interesses hebben de deelnemers? Het loont in het begin van de module voldoende tijd te besteden aan kennismaken, goede afspraken maken en verwachtingen van cursisten en lesgever op elkaar af te stemmen.

Combinaties maken van modules, al dan niet in een verkorte versie, geeft mogelijkheden om flexibel in te spelen op vragen en leerperspectieven van specifieke doelgroepen.

⁹ Ga naar: www.vocvo.be, klik op Wablieft

2. Aanpak

2.1.9. Leervragen verzamelen

De cursisten hebben elk hun verwachting van de module. Het is goed dat ze die kunnen uitspreken. De eerste lessen worden best gebruikt als kennismaking. Hieronder geven we enkele voorbeelden van manieren waarop je leervragen kan verzamelen. **Inspelen op interesses** van cursisten zorgt voor een grotere betrokkenheid.

Aan de hand van één of meer **klasgesprekken** kan je leervragen naar boven brengen. Begin best met enkele kennismakingsvragen: Wie ben je? Wat wil je leren in deze cursus?

Een andere mogelijkheid is cursisten aan de hand van een **invulformulier** individueel te vragen wat ze willen leren. Denk erover na of je met een keuzelijst werkt, met open vragen of met een combinatie. Het risico van een open vraag is dat je weinig antwoorden krijgt, het nadeel van meerkeuzevragen is dat je geen extra informatie krijgt.

Je kan aan de groep voorleggen **wat je van plan bent** te doen. Als je op je lessenschema enkele lege plaatsen laat en cursisten aangeeft dat ze zelf suggesties kunnen doen, kom je vaak ook goed vooruit. Als je teveel mogelijkheden hebt, doe je er goed aan samen met de cursisten te kiezen waar meer en minder tijd naartoe gaat, of wat je helemaal niet doet.

Een alternatief voor het voorstellen van de planning is elk onderwerp waar je aan dacht voor te stellen door een **stelling** te lanceren. Aan de hand van de reacties op de stellingen en de wellicht spontane discussie die ontstaat, kan je beter inschatten hoe je met verschillende onderwerpen aan de slag kan gaan.

Wanneer je cursisten samenbrengt, zullen ook nieuwe vragen ontstaan. Leervragen verzamelen blijft dus **tijdens de hele cursus** belangrijk. Speel in op vragen van cursisten en op onvoorziene situaties.

2.1.10. Beginsituatie inschatten

Tijdens het verzamelen van leervragen van cursisten voor en bij het begin van de cursus krijg je een eerste indruk van de beginsituatie van de cursist. Dat is belangrijk om drie redenen. Ten eerste weet je op die manier aan welke leerplandoelen je meer of minder aandacht moet besteden zodat cursisten slagen.¹⁰ Bovendien kan je zo zien of de cursisten vorderingen hebben gemaakt tijdens de cursus. Ten derde kan je beter inschatten hoe je kan differentiëren.¹¹

Elke module omvat een aantal leerplandoelen waaraan je werkt doorheen de cursus. Op het einde van de module moet je beslissen of de cursisten de leerplandoelen in voldoende mate bereikt hebben om geslaagd te zijn. Na **enkele lessen** is het zinvol per cursist bij elk leerplandoel een inschatting neer te schrijven van de mate waarin hij die competentie beheerst. Cursisten komen immers niet als een leeg blad naar de cursus. Ze weten al dingen, hebben al zaken meegemaakt, ze hebben een zekere houding, ... Het maakt niet uit of je gebruik maakt van een puntenschaal, een beheersingsschaal (van niet goed naar uitstekend) of gewoon beschrijft in hoeverre de cursist de competentie beheerst. Je kan de leerplandoelen eventueel opdelen voor een nauwkeurigere inschatting, maar dat hoeft niet.

Naast de **leerplandoelen** van de opleidingen zelf werken we in alle modules van de basiseducatie ook aan **sleuteldoelen**.¹² Het leervragenspel bevat bijvoorbeeld elementen die terugkomen in sleuteldoelen. Je kan op basis van dergelijke oefeningen en observatie van cursisten tijdens het lesgeven ook een inschatting maken van de mate waarin cursisten de sleuteldoelen machtig zijn. Ook de manier waarop je **geletterdheidsondersteuning** aanbiedt, hangt af van de beginsituatie van de cursist.

¹⁰ Zie 2.8. Evalueren

¹¹ Zie 2.6. Differentiëren

¹² Zie bijlage 2. Sleuteldoelen

Wees je ervan bewust dat wat je hier neerschrijft een **inschatting** is en grotendeels gebaseerd op een eerste indruk. Ga dus kritisch om met je bevindingen en bespreek jouw inschatting met de cursisten. Door je eerste indruk neer te schrijven, ga je er bewuster mee om dan wanneer je dat niet doet.

2.1.11. Rekening houden met specifieke noden

Cursisten basiseducatie hebben vaak een onvolledige (school)loopbaan of hebben op een andere manier kansen gemist. Als lesgever kan je ervoor zorgen dat deze cursisten positieve leerervaringen opdoen en zich zo sterker voelen. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is een veilige leeromgeving waarin mensen zich welkom en gerespecteerd weten. Bij het begin goede afspraken maken over het reilen en zeilen van de cursus schept ook rust. Wanneer is er pauze, mag ik altijd vragen stellen of enkel op het einde, kan ik iets persoonlijks vertellen, blijft wat ik zeg binnen de groep, ...? Geef mee dat je een kwartier voor en na de cursus tijd hebt voor persoonlijke vragen van cursisten.

Hieronder staan we stil bij de specifieke situatie van anderstalige cursisten, cursisten in armoede en cursisten met leerproblemen. Vraag jezelf steeds af waarop je wel of niet een antwoord kan bieden en verwijst indien nodig door.

Anderstalige cursisten

Misschien hebben cursisten bepaalde vaardigheden onvoldoende onder de knie om zich goed uit de slag te trekken in het Nederlands. Doordat de cursus in het Nederlands gegeven wordt, is dit op zich een goede oefening voor anderstalige cursisten. Het is belangrijk dat cursisten **over de spreekdrempel** getild worden: dat ze durven spreken en dat ze durven uitleg vragen. Een ondersteunende begeleiding bestaat erin cursisten te bevestigen in wat ze al weten of kunnen: zich verstaanbaar kunnen maken is interessanter dan correct zinnen vormen. Tweedetaalvaarders hebben ook nood aan plaatsen waar ze Nederlands kunnen oefenen. Het gaat hier weliswaar niet om een taalopleiding, maar minstens om een taalbad. Vraag jezelf af of je **taalondersteunend** lesgeeft.¹³

Taalondersteunend lesgeven houdt niet in andere talen dan het Nederlands verbieden; wel integendeel. Het erkennen van **meertaligheid** is erg belangrijk omdat de waardering van de thuistaal of dialecttaal bijdraagt tot een positief zelfbeeld. Omdat Nederlands de **gemeenschappelijke taal** is in de cursistengroep, kom je daar vanzelf wel terug op uit, bijvoorbeeld nadat een cursist iets vertaald heeft voor een andere cursist. Natuurlijk kan het storend zijn wanneer een groepje cursisten voortdurend in de eigen taal bezig is, maar dat is even storend als wanneer cursisten voortdurend in het Nederlands onder elkaar bezig zijn. Ga met beide situaties op dezelfde manier om. Daarom hoeft je die andere taal niet te verbieden.

Cursisten in armoede

Voorzie voor cursisten in armoede drempelverlagende maatregelen op een discrete manier. Het helpt als cursisten kopiekosten in schijven mogen betalen, als ze een beroep kunnen doen op gratis kinderopvang, als de module doorgaat in de buurt of als ze, bijvoorbeeld op VDAB kunnen rekenen om tussen te komen in de vervoersonkosten. Ze weten ook graag vooraf hoeveel de koffie kost en of er extra activiteiten gepland zijn die geld kosten. Maar armoede is meer dan die zichtbare buitenkant.

Armoede zit ook **van binnen**. Het is erg belangrijk dit als lesgever in het achterhoofd te houden. Een cursus volgen brengt verplichtingen met zich mee en het is niet altijd gemakkelijk dit vol te houden. Probeer daarom vooral te ondersteunen en niet te veroordelen als een cursist zich moeilijk kan concentreren, te laat komt, er een les niet is of er niet in slaagde een opdracht te doen. Een persoonlijk gesprek waarin je je bezorgdheid uit en aanmoedigt, een telefoontje bij

¹³ Test: Hoe taalgericht geef ik les? Kijk op: www.taalgerichtvakonderwijs.nl/platform/00002/

2. Aanpak

afwezigheid of een herinnering aan een geplande activiteit kunnen wonderen doen. Probeer je boodschap altijd positief te verwoorden.

Cursisten met leermoeilijkheden

Cursisten basiseducatie ervaren vaak drempels die het leren in de weg kunnen staan. Sommigen hebben een leerstoornis zoals dyslexie of dyscalculie. Maar meestal is het niet zo duidelijk of is er geen diagnose gesteld en ook binnen de gekende leerstoornissen is er veel variatie. Het is als lesgever niet eenvoudig om te weten te komen waarom een cursist zich bijvoorbeeld moeilijk kan concentreren. Een psychiatrisch probleem kan daar de oorzaak van zijn, maar ook weer niet altijd.

Het is niet je taak als lesgever om diagnoses te stellen, wel om zo creatief mogelijk en in overleg met de cursist naar **oplossingen te zoeken**. Het helpt bijvoorbeeld als een cursist even de groep mag verlaten als het niet meer lukt, een bepaalde leeractiviteit mag overslaan, meer tijd krijgt of extra hulpmiddelen mag gebruiken.

Functioneel leren

Mensen zijn meer gemotiveerd en leren gemakkelijker als ze merken dat ze de dingen die belangrijk voor hen zijn in de eigen omgeving uiteindelijk kunnen gebruiken. Het optimaal benutten van de leeromgeving¹⁴ is belangrijk, maar ook concrete leeractiviteiten maken het leerproces **vanzelfsprekender**, stimuleren en scheppen extra leerkansen.

Het aanbod basiseducatie is steeds functioneel. Dit betekent dat we werken aan de hand van **betekenisvolle taken en situaties** in functie van zaken waarmee cursisten in aanraking komen. Het zinvolle van de taken moet ervoor zorgen dat de cursisten vanzelf succeservaringen opdoen, wat hen weer aanzet tot verder leren. De voorbeelden van leeractiviteiten die we verderop in dit leerplan uitwerken zijn dan ook steeds ingebed in functionele en actieve werkvormen. De cursisten bespreken, proberen, verkennen, zoeken op, bekijken, doen, denken en ervaren. Als de voorbeelden van leeractiviteiten¹⁵ in dit leerplan niet passen in jouw cursistengroep, kan je ze beter **aanpassen of alternatieve leeractiviteiten** ontwikkelen. Door leeractiviteiten te combineren ontstaan sowieso meer authentieke leersituaties.

Hou bij het uitwerken van de leeractiviteiten rekening met de afbakening van de leerplandoelen. De afbakening geeft een globaal beeld van de mate waarin de cursist de leerplandoelen moet beheersen¹⁶. Globaal wil zeggen dat de afbakening geldt voor het geheel van de MO-doelen. Leg je **minimumverwachtingen** dus op het vlak van kennis niet te hoog en maak de context voor het uitvoeren van leeractiviteiten niet te complex.

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgescreven strategieën aanwenden	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.

¹⁴ Zie 2.2. Leeromgeving

¹⁵ Zie 3. Leerplandoelen

¹⁶ Zie 2.8.2. Eindbeoordeling

voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	
---	--

Een cursist die je bijvoorbeeld bij verschillende opdrachten hier en daar moest ondersteunen kan perfect slagen voor de module. Bij autonomie wordt niet verwacht dat de cursist alles zelfstandig doet. Rekening houden met de afbakening voor context wil zeggen dat je van cursisten een minimale transfer verwacht. Het gaat hier immers over *meestal vertrouwde contexten*. Je mag van cursisten bijvoorbeeld verwachten dat ze niet alleen aan jou vragen stellen over het onderwerp van de lessen, maar bijvoorbeeld ook aan een bibliotheekmedewerker.

Het is niet toevallig dat de leerplandoelen **competentiegericht** geformuleerd zijn. We vertrekken in de functionele aanpak dan ook vanuit wat de cursisten kunnen, niet vanuit wat ze niet kunnen. Op die manier speel je maximaal in op de aanwezige voorkennis zodat cursisten de nieuwe informatie kunnen consolideren. Functioneel leren is ook **doelgericht** leren. Dit kan je aanwakken door cursisten bij de start van de cursus en in elke bijeenkomst duidelijk te maken wat de lesdoelen zijn, want op die manier geef je betekenis aan het leren. Cursisten die weten waarover de les gaat en wat de bedoeling is, zijn meer betrokken. Dit geldt ook voor het aanmoedigen van **transfer**. Het is voor de cursisten basiseducatie niet evident wat ze leren in de groep toe te passen in andere situaties. Sta daar dus expliciet bij stil in de les. Het vertrekken vanuit functionele taken vergemakkelijkt op zich de transfer van wat geleerd wordt in de groep naar het toepassen in de dagelijkse realiteit.

Leeractiviteiten in een functionele aanpak zet je zo op dat ze naast de directe uitdaging de nodige mediërende ingrepen toelaten. **Mediërend leren** organiseren is ervoor zorgen dat de kloof tussen verworven en nieuwe competenties niet groot genoeg is om uitdagend te zijn en niet te groot om de kloof te kunnen overbruggen. Het moeten met andere woorden haalbare taken zijn in een veilige en ondersteunende omgeving. De cursisten worden betrokken in het bepalen van wat er moet gebeuren, welke stappen daarvoor nodig zijn, het plan maken en uitvoeren, nagaan of het plan goed vlot, eventueel bijsturen en uiteindelijk evalueren of het doel bereikt is. Mediërend leren versterkt de autonomie van de deelnemers omdat ze het leerproces zelf in handen krijgen.

In dit verband is het **leren in groep** ook zo essentieel. Cursisten leren van de begeleider, maar ook van elkaar. Cursisten kunnen in hun woorden vaak gemakkelijker iets uitleggen aan elkaar. Daarnaast heeft het deelnemen aan de groep ongetwijfeld positieve effecten met betrekking tot zelfbeeld en zelfvertrouwen, de communicatie met anderen, leerervaringen en motivatie om te leren. Je kan er ook aan denken een project uit te werken met de groep. Een project vraagt een resultaatgerichte aanpak, duidelijke doelen, een plan van aanpak en een taakverdeling.

Cyclisch leren

Cyclisch werken is een methode die het werken aan verschillende competenties laat terugkomen op verschillende momenten, met andere werkvormen en in functie van andere contexten. Cyclisch werken is daarenboven een goede manier om verschillen tussen cursisten op te vangen. Cursisten verschillen in **leerstijl**. Voor de ene is het gemakkelijker te leren door te doen, de andere begrijpt het best als het goed wordt uitgelegd, ... Inspelen op verschillende leerstijlen doe je door aan dezelfde doelen te werken op verschillende manieren. In de uitwerking van de modules¹⁷ zal je zien dat leerplandoelen gekoppeld worden aan meerdere voorbeelden van leeractiviteiten. De leerplancommissie heeft ernaar gestreefd voorbeelden van verschillende soorten leeractiviteiten te geven. Variatie in methodes, werkvormen en materialen is noodzakelijk en een belangrijke sleutel tot succes voor cursisten. Bewaar wel een vaste structuur, want dat is een houvast voor de cursisten.

¹⁷ Zie 3. Leerplandoelen

2. Aanpak

Door het werken aan dezelfde competenties te laten terugkomen geef je cursisten meer **kansen** om wat je aanbrengt op te pikken. Cursisten die de eerste keer dat je een onderwerp aanbracht nog niet helemaal mee waren, zijn dat later misschien wel. Bij het voorbereiden van een les of lessenreeks kan je de inhoud indelen in basisstof, herhalingsstof en verrijkingsstof. Sommige cursisten hebben meer tijd nodig dan andere. Daarnaast zijn er ook cursisten die beter wat meer **tijd** zouden nemen voor ze aan een opdracht beginnen. Bij het differentiëren heb je hier best ook aandacht voor. Rustpunten inbouwen komt cursisten op verschillende manieren ten goede: tijd nemen om onderwerpen in te leiden en af te ronden, pas echt starten als het rustig is in de groep en op het einde van de bijeenkomst tijd voorzien om even te evalueren. Geef cursisten tijdens de lessen tijd om mee te zijn en om na te denken over wat ze moeten doen. Stimuleer ook de enthousiastelingen eerst te denken en dan te doen.

Differentiëren

In de MO-groepen hebben cursisten meestal gelijkaardige leervragen en eenzelfde motivatie. Anderzijds zal de groep veelal minder homogeen zijn op het vlak van leervaardigheden en geletterdheid. Voor de lesgever is dit niet alleen een uitdaging, maar ook een meerwaarde. Probeer daarom zo snel mogelijk een zicht te krijgen op de beginsituatie van de cursisten.¹⁸

Hieronder geven we enkele mogelijkheden om te differentiëren. We proberen in de voorbeelden duidelijk te maken dat differentiëren niet enkel ingezet wordt om rekening te houden met verschillen tussen cursisten die al meer of minder weten, trager of sneller iets nieuws oppikken. Het klassieke voorbeeld is sterke cursisten een gelijkaardige taak nogmaals laten uitvoeren, terwijl zwakkere cursisten nog bezig zijn met het uitvoeren van een opdracht. Met deze vorm van differentiëren is niets mis, zolang de taak interessant blijft voor de cursist, maar er is nog **veel meer mogelijk**. Je kan ook differentiëren om diversiteit in creativiteit of spreekdurf op te vangen. Soms is het goed cursisten met verschillende capaciteiten of interesses aangepaste taken te geven. Op andere momenten is het beter de verschillen tussen cursisten net te benutten om met de hele groep of in gemengde groepjes aan een gemeenschappelijke taak of project te werken. Verschil in taalvaardigheid kan ook een motief zijn om te differentiëren, maar de voorbeelden vertrekken allerm minst enkel vanuit die vaststelling.

2.1.12. Verwachtingen

Verwacht van cursisten dat ze individueel vorderingen maken en dat op verschillende vlakken. Afhankelijk van de beginsituatie verwacht je dus andere zaken. Een cursist die in het begin erg stil is en later meer inbrengt in de groep, krijgt een schouderklopje. Een cursist die in het begin erg impulsief is en later meer nadenkt voor hij iets inbrengt ook. Laat deze cursisten samenwerken.

Klassikaal werken sluit differentiatie niet uit. Benadruk in **competentiegericht** leren de stappen die cursisten zetten. Voor sommige cursisten zijn dat kleine stappen, voor anderen zijn dat grote stappen. Bevestig elke cursist in de dingen die hij verwezenlijkt. Sta met de cursisten stil bij hoe het komt dat ze die stappen zetten. Ze hebben de taak goed voorbereid, de opdracht goed gelezen, tijd genomen om na te denken over de oplossing, hulp gevraagd wanneer ze vast zaten, ... Stimuleer cursisten hun leren in eigen handen te nemen door ze te bevestigen in de stappen die ze daartoe zetten.

Ook cursisten hebben verschillende verwachtingen. Het kan voorkomen dat de interesses van de cursisten in de groep nogal uit elkaar liggen. Hieraan kan je tegemoet komen door de groep eens in te delen per interessegebied en hen een andere opdracht te geven. Als het bijvoorbeeld gaat over vrije tijd werkt de ene groep rond sport en de andere rond een museumbezoek. Je kan dit concreet doen door in hoeken te werken, zonder dat er doorgeschoven wordt.

¹⁸ Zie 2.3.2. Beginsituatie inschatten

2.1.13. Opdrachten

In opdrachten en taken kan je op verschillende manieren differentiëren, bijvoorbeeld in de **taak** zelf. Een rollenspel kan je voordoen met enkele sterkere cursisten. Wanneer de cursisten daarna per twee aan de slag gaan, neemt de sterkere cursist de moeilijkste rol op. De opdracht kan je voor verschillende cursisten ook meer of minder **voorstructureren**. Bij informatie zoeken over vrije tijd kan je ervoor zorgen dat de taak op zich moeilijker of gemakkelijker is door als lesgever meer of minder voor te structureren. Je kan in een tekst de zinnen nummeren of woorden aanduiden. Als je cursisten indeelt in groepjes geef je het groepje sterkere cursisten bijvoorbeeld meer keuzemogelijkheden of zijn de mogelijkheden minder overzichtelijk geordend. De stap naar de oplossing is groter voor de sterkere groep.

Of cursisten kunnen dezelfde opdracht krijgen met **verschillende informatiebronnen**. Bij een opdracht kan de aangereikte informatie een verschillende moeilijkheidsgraad hebben: een eenvoudige of complexe bustabel, een overzichtelijke of een minder overzichtelijke wegbeschrijving, een korte of een lange leestekst, een brief met of zonder pictogrammen, een folder met meer of minder foto's, een afbeelding bij een luisterfragment, de opgave die wordt voorgelezen, ... De vraag en het invulformulier bij de opdracht blijven dezelfde. Maar in dezelfde redenering kan je de **antwoordvorm** aanpassen. Cursisten die bezig zijn met plannen moeten een meer of minder complexe agenda invullen, of helemaal geen. De ene cursist kan beter schriftelijk antwoorden, de andere legt het gemakkelijker uit. Hoe beter je je cursisten kent, hoe gemakkelijker het gaat om te differentiëren. Wanneer je klassikaal vragen stelt over een tekst, hoef je je vragen niet altijd aan de hele groep te stellen. Je kan een vraag aan één cursist stellen en dus ook aanpassen aan zijn niveau.

Bij een project moeten heel wat taken verricht worden en omdat de taken niet allemaal even moeilijk zijn, gebeurt de differentiatie automatisch. Sommige cursisten zijn blij eens iets zelfstandig te kunnen proberen, anderen doen liever dingen samen. Zorg voor evenwicht.

2.1.14. Ondersteuning

Er zijn verschillende manieren om te ondersteunen. Het principe dat voorop staat is **afnemende sturing**. In een beginfase en bij een lager niveau stuurt de lesgever sterk en demonstreert hij. In een volgende stap spreekt de lesgever de cursisten aan om zelf actief aan de slag te gaan, onder begeleiding van de lesgever of van een medecursist. In een laatste fase treedt de lesgever op als coach. Hij neemt wat meer afstand en stimuleert de cursist zelf dingen te proberen. Waar nodig kan de lesgever bijsturen. Cursisten strategieën aanreiken om steeds meer zelfstandig te functioneren: ook dat is competentiegericht leren. Cursisten die niet veel begeleiding meer nodig hebben, kunnen gestimuleerd worden om het zonder hulp te klaren. De ideale lesgever maakt zichzelf overbodig ;-).

De klassieke manier is **vragen stellen** om het denkproces van cursisten aan te zwengelen. Soms blokkeren cursisten op een taak. Ze weten niet hoe ze er moeten aan beginnen. Door goede vragen te stellen geraakt de cursist er wel uit. Het gaat bijvoorbeeld over de vraag welk speelgoed het beste is voor welk kind. Je kan de cursisten eerst vragen hoe oud de kinderen zijn, of het actieve kinderen zijn, of het jongens of meisjes zijn, of ze dit of dat speelgoed al hebben, ... Op een gelijkaardige manier kan je met cursisten ook **tussenstappen inbouwen**. Zo moeten ze in een brief eerst de belangrijke woorden omcirkelen. Op een gelijkaardige manier zorg je ervoor dat cursisten meer of minder **voorbeelden** krijgen voor ze aan de taak zelf beginnen. Bij het voorbereiden van een bezoek van een expert aan de groep zijn er cursisten die spontaan heel wat vragen hebben. Anderen hebben er geen idee van wat ze kunnen vragen. In een klasgesprek kan je eerst enkele cursisten aan het woord laten die gemakkelijk voorbeelden verzinnen. Op die manier hebben de andere cursisten meer voorbeelden gekregen, weten ze beter wat verwacht wordt en hebben ze inspiratie opgedaan. Moedig op het einde van een brainstorm creatieve cursisten aan nog iets nieuws te bedenken.

2. Aanpak

Cursisten kunnen ook **elkaar ondersteunen**: laat cursisten leren van elkaar, want dat levert veel voordelen op. Cursisten die een probleem ondervinden bij leerstof profiteren van een uitleg 'in hun woorden' door een medecursist. Als lesgever heb jij eigenlijk teveel voorkennis. Cursisten leren ook door iets aan anderen uit te leggen. Wie iets kan uitleggen, begrijpt het nog beter. Hou het samenwerken wel in de gaten. Het is niet de bedoeling dat de ene cursist gewoon alles voorzegt en oplost. Veel cursisten zijn immers erg resultaatgericht. Als begeleider investeer je beter in procesgericht leren. Alle cursisten moeten hun inbreng kunnen doen. Laat cursisten ook in een onderwijsleergesprek elkaars vragen beantwoorden en speel vragen die ze aan jou stellen door aan de groep.

Sleuteldoelen

Sleuteldoelen zijn bouwstenen voor het leren en voor het leven. Aan deze doelen kan je een leven lang werken, maar ze zijn ook levensbelangrijk om je mannetje te staan in de maatschappij. Deze doelen zijn transfereerbaar en in veel situaties en contexten toepasbaar. Ze zijn multifunctioneel omdat je er verschillende objectieven mee kan bereiken en diverse problemen mee kan aanpakken. De sleuteldoelen zijn na te streven.

MO is het leergebied bij uitstek om aan sleuteldoelen te werken.

Aandacht hebben voor sleuteldoelen betekent een **verbreding van de opleiding**. Hieraan werken vraagt dan ook een andere aanpak dan het werken aan de andere leerplandoelen. Deze doelen zijn immers nog algemener geformuleerd: om eraan te werken moet je ze op ten minste twee manieren concretiseren. Ten eerste door de sleuteldoelen te verbinden aan concrete leeractiviteiten en leerplandoelen. Beperk je daarbij zeker niet tot één leeractiviteit. Het is pas door de koppeling met verschillende leeractiviteiten te maken dat je aan de sleuteldoelen in hun volheid werkt. Het zijn net de sleuteldoelen die de stap van de vertrouwde klassituatie naar de buitenwereld gemakkelijker moeten maken. Daarnaast hangt de manier waarop je aan sleuteldoelen werkt af van de concrete cursisten met wie je werkt. Het komt erop aan te beslissen hoe je dit aanpakt, want je kan altijd verder werken aan deze doelen. Liefst werk je hierover met de collega's op centrumniveau een visie uit. Veel hangt ook af van het gegeven of de cursisten één of meer modules volgen. Het spreekt voor zich dat wanneer cursisten een langer leertraject doorlopen, het pas echt mogelijk wordt sleuteldoelen uit te diepen en te verbreden.

Werken aan sleuteldoelen vraagt van de lesgever basiseducatie een doordachte didactische aanpak. De sleuteldoelen moeten immers als een **rode draad** doorheen het aanbod lopen. Eerst en vooral kan je deze competenties in je houding als lesgever voorleven. Door zelf een open en constructieve houding aan te nemen, zijn cursisten geneigd dit over te nemen. Een ander voorbeeld is respect: je krijgt respect door respect te tonen. Hoewel sleuteldoelen steeds impliciet aanwezig zijn en cursisten op zich daaruit al veel oppikken is het nodig om ook expliciet aandacht te hebben voor deze competenties. Dit betekent niet meteen extra leeractiviteiten plannen, maar wel de sleuteldoelen die zich aandienen op dat moment bespelen en ondersteunen bij cursisten.

De sleuteldoelen bieden tevens handvatten aan om geletterdheidsondersteuning vorm te geven. Aandacht voor ICT en numerieke vaardigheden brengen we in dit aanbod binnen via de sleuteldoelen¹⁹ mediawijsheid (09) en numeriek vermogen (10). De component taal is niet expliciet aanwezig in de huidige set sleuteldoelen. Maar bij de voorbeelden van leeractiviteiten²⁰ zijn verschillende tips erop gericht om taalondersteunend²¹ te werken.

¹⁹ Zie bijlage 2. Sleuteldoelen

²⁰ Zie 3. Leerplandoelen

²¹ Zie 2.3.3. Cursisten met specifieke noden

Evalueren

Evalueren is een wezenlijk onderdeel van de onderwijspraktijk en geen eenvoudige aangelegenheid.

- Eerst en vooral heeft evalueren meerdere functies: nagaan of de cursist de beoogde competenties bereikt, maar evengoed betreft het feedback geven op het onderwijsleerproces.
- Evalueren kan op elk moment van het leren zinvol zijn: bij de start, onderweg en op het einde.
- Wat geëvalueerd wordt, kan vervolgens uit meerdere dimensies bestaan: evalueren in de breedte en in de diepte.
- Je kan ook variëren in wie evalueert: zelfevaluatie, peerevaluatie, evaluatie door de lesgever, evaluatie door een externe expert of een combinatie van het voorgaande.
- Tenslotte zijn er verschillende methodes en vormen om te evalueren: een schriftelijke toets met open of gesloten vragen, een rollenspel, een interview, een praktijkopdracht, een verslag, een werkstuk, observaties, demonstraties, portfolio, een oefening, een evaluatiespel of -quiz, ...

Meet wat je wil **weten**. De evaluatie toont in de eerste plaats aan in hoever de cursist de MO-leerplandoelen heeft gerealiseerd. Indien je bijvoorbeeld wiskundedoelen als 'ondersteunende kennis' aanbrengt om MO-doelen te realiseren, is het niet de bedoeling die wiskundedoelen op zich te evalueren.

Gebruik **vertrouwde werkvormen** bij de evaluatie: steek hier een opbouw in. De instructie mag geen struikelblok vormen om een taak goed af te werken. Zorg voor heldere instructies, een duidelijke structuur en eventueel voor een voorbeeldvraag die je samen maakt.

Denk economisch over evalueren: werk samen met collega's. Samen nadenken over de evaluatie en wat je van de cursisten verwacht, verbetert de praktijk. Stap dus af van wegwerptoetsjes: probeer evaluatietaken uit en pas ze aan waar nodig. Hergebruik goed materiaal.

2.1.15. Cursisten opvolgen

Evalueren maakt deel uit van het leerproces en zorgt ervoor dat je de cursisten bewust en van nabij kan opvolgen. In dit leerplan gaven we al aan dat een inschatting van de beginsituatie van cursisten belangrijk is.²² Zoals hoger opgesomd bestaat er een heel gamma aan evaluatiemethodes en -instrumenten. We staan hier bij enkele stil:

Feedback

Door een cursist feedback te geven kan hij leren. Cursisten leren terwijl ze geëvalueerd worden en de lesgever evalueert ook tijdens het leerproces. De feedback die daarbij hoort is een niet te onderschatten element van competentiegericht leren. Cursisten moeten weten wat ze gaan leren en hoe. Bij wat ze al gedaan hebben, moeten ze weten of ze dat goed deden en wat al dan niet nog geoefend moet worden. Bij elke taak, opdracht of oefening hoort feedback. Een oefening zonder feedback was een zinloze oefening, want de cursist weet niet of hij het goed of niet goed deed. Uit je fouten kan je leren: leer cursisten **positief kijken naar evaluatie**.

Geef cursisten de mogelijkheid op basis van jouw feedback en feedback van medecursisten vorderingen te maken tijdens de module. Als je enkel op het einde van de module evalueert en feedback geeft, kan dit uiteraard niet meer. Ten minste op het einde van de module is er een **individueel voortgangsgesprek** met elke cursist. Bespreek de resultaten van de cursist en wat zijn mogelijkheden zijn na deze cursus.

Evalueren op het einde van de les

²² Zie 2.3.2. Beginsituatie inschatten

2. Aanpak

Beëindig de leeractiviteiten tien minuten voor het einde van de **bijeenkomst** en schep kansen om het afronden rustig en goed te doen. Door tijd te maken voor afronding, zal wat geleerd werd beter blijven hangen. Goed afronden betekent steeds de cursisten bevragen over wat ze gedaan en geleerd hebben. Vraag ook of ze dit kunnen gebruiken of toepassen in het dagelijks leven. Wellicht zal je vaststellen dat dit voor cursisten geen eenvoudige taak is: help hen op weg. Herhaal aan welke doelen er is gewerkt, laat hen aan elkaar vertellen of voor zichzelf opschrijven wat ze willen onthouden van de voorbije les, bijvoorbeeld een nieuw woord. Vraag cursisten ook wat ze vonden van de les: goed of minder goed? Beantwoorden inhoud en aanpak van de module aan hun verwachtingen? Wat kunnen ze er verder mee doen? En vooral: waarom?

Reflecteer zelf over de les die je gaf. Wat vond jij ervan? Zaten de werkvormen goed? Moet je enkele dingen bijsturen voor de volgende les? Denk daarbij na over je eigen sterke en minder sterke kanten als lesgever. Ga bewust om met je eigen draagkracht.

Geïntegreerde taken

Je hoeft de leerplandoelen niet per se in aparte taken te evalueren. Zoals in leeractiviteiten aan verschillende leerplandoelen gewerkt kan worden, kan je in een geïntegreerde taak verschillende leerplandoelen evalueren. Het is zeker aan te bevelen sleuteldoelen niet apart te evalueren. Tijdens het leerproces heb je immers ook geïntegreerd gewerkt aan deze doelen. Alleszins is het nodig de **beoordelingscriteria vooraf** te bepalen en aan de cursisten duidelijk mee te geven wat je verwacht.

Het **projectwerk** leent zich ook tot geïntegreerde evaluatietaken. Je kan bovendien de mensen met wie de cursisten in contact komen tijdens het projectwerk betrekken bij de evaluatie. Zij kunnen aangeven of de cursist bijvoorbeeld een boodschap goed kon overbrengen, een afspraak kon maken, ... Op die manier kunnen de cursisten hun prestaties toetsen aan de reacties van anderen.

Portfolio

Het voordeel van een portfolio is dat je cursisten het leren in handen geeft; je zet ze aan tot zelfevaluatie en reflectie. Een portfolio kan uit drie delen bestaan: een biografie, verzamelde informatie over behaalde leerplandoelen en de bewijzen daarvan. De cursisten verhelderen in hun **biografie** waarom ze deze cursus volgen, welke leerders ze zijn en wat ze verder nog willen bereiken. De reflectie op zichzelf gebeurt doorheen de cursus, telkens naar aanleiding van bepaalde lestaken. Zoek geschikte werkvormen om cursisten te laten nadenken over hun sterke en zwakke punten. De biografie groeit met de cursist mee doorheen de module(s). Het tweede deel van het portfolio bestaat uit een **checklist** waarop cursisten aanduiden hoe goed ze elk leerplandoel van de betreffende module beheersen (dit kan zowel op een kwalitatieve als op een kwantitatieve schaal). Deze beoordeling is gebaseerd op reële taken die de cursisten uitvoeren en kan gevalideerd worden door de lesgever. In het derde luik verzamelen de cursisten **bewijsmateriaal**. Dat kan een werkblad zijn, feedback van iemand, ... De bewijzen worden geordend in een overzichtsrooster volgens deelvaardigheid en gedateerd.

Het portfolio geeft zowel cursist als lesgever de mogelijkheid verschillende vormen van evaluatie overzichtelijk bij te houden. Als je tijdens het leerproces **verschillende vormen** van evaluatie gebruikt, heb je wellicht meer materiaal om een onderbouwde eindbeoordeling te maken. Elke evaluatievorm heeft voor- en nadelen. Indien je verschillende vormen afwisselt, kan je de nadelen opvangen. Sommige evaluatievormen zijn echter niet vanzelfsprekend. Jezelf evalueren is iets dat je moet leren. Als de cursisten niet vertrouwd zijn met deze methoden, zal de informatie niet **betrouwbaar** zijn: zorg voor een opbouw.

2.1.16. Eindbeoordeling

Op het einde van elke module moet je beslissen of een cursist **geslaagd** is of niet. Een cursist die slaagt voor een module ontvangt een deelcertificaat. Een cursist die slaagt voor de opleiding ontvangt het certificaat van die opleiding. Je kan de eindbeoordeling best baseren op dezelfde

soort taken die je gebruikt bij het evalueren van het leerproces. Omdat het onderscheid tussen leer- en evaluatietaken wel eens vaag kan zijn, is het nodig aan cursisten duidelijk te maken wanneer je bepaalde oefeningen meeneemt voor de eindbeoordeling.

Om te vermijden dat de eindbeoordeling gelinkt is aan toeval kan je op verschillende momenten en op verschillende manieren testen. Betrek ook andere beoordelaars. Vragen bij een tekst die je kan beantwoorden zonder de tekst te lezen zijn geen goede vragen. Beperk je ook niet tot ja/nee – vragen: er is sowieso al 50% kans dat de cursisten het correct hebben. Vooraf transparante beoordelingscriteria bepalen is noodzakelijk. Beschrijf ten minste de karakteristieken van het **voldoende** antwoord; denk daarbij niet alleen aan het product. Je kan ook een verschillend gewicht toekennen aan bepaalde leerplandoelen. De doelen die voor jou zwaarder doorwegen, moeten dan zeker bereikt zijn. Focus bij het bepalen van de criteria voor de eindbeoordeling op wat echt belangrijk is.

Ga na of je eindbeoordeling **effectief gebaseerd is op de evaluatie van de leerplandoelen**. Hou daarbij rekening met de afbakening²³ van de leerplandoelen.

De afbakening geeft een globaal beeld van de mate waarin de cursist de leerplandoelen moet beheersen om te slagen. Globaal wil zeggen dat de afbakening geldt voor het geheel van de MO-doelen. Bij de eindbeoordeling hou je dus best deze afbakening in het achterhoofd. Een cursist die je bijvoorbeeld bij verschillende opdrachten hier en daar moest ondersteunen kan perfect slagen voor de module. Bij autonomie wordt niet verwacht dat de cursist alles zelfstandig doet. Rekening houden met de afbakening voor context wil zeggen dat je van cursisten een minimale transfer verwacht. Het gaat hier immers over *meestal vertrouwde contexten*. Je mag van cursisten bijvoorbeeld verwachten dat ze niet alleen aan jou vragen stellen over het onderwerp van de lessen, maar bijvoorbeeld ook aan een bibliotheekmedewerker.

Om al het bovenstaande te realiseren moet je van bij het begin van de module nadenken over de eindbeoordeling. Evalueren is een **wezenlijk onderdeel van het leerproces**.

²³ Zie tabel met afbakening onder 2.4 Functioneel leren.

3. Leerplandoelen

Om het centrum en de lesgever basiseducatie de **maximale agogische vrijheid** te geven de modules uit te werken op maat van de cursist hebben we er in dit leerplan voor gekozen om van de eindtermen de leerplandoelen te maken.

Het leerplan zet vooral in op het expliciteren van een visie op hoe met generieke doelen een specifiek aanbod vorm gegeven kan worden. Dat aanbod²⁴ houdt rekening met de leeromgeving, eventueel met de verwachtingen van de samenwerkingspartner en vooral met de leervragen van de cursisten.

Voorbeelden van leeractiviteiten

Per module werkte de leerplancommissie verschillende voorbeelden van leeractiviteiten uit. Elke module wordt op de volgende pagina's op dezelfde manier uitgewerkt en **gestructureerd**. Onder de titel staan links de voorbeelden van leeractiviteiten en rechts de daarbij horende leerplandoelen. Uiterst rechts vind je de code van de eindtermen.

Bij de leeractiviteiten staan vaak passende tips. Dat kan een taaltip zijn, een didactische wenk, een verwijzing naar een bron, een suggestie hoe te werken met sleuteldoelen. Bij het ontwerpen van dit leerplan stelden we vast dat verschillende sleuteldoelen vervat zitten in eindtermen die al deel uitmaken van modules. Aan een aantal van de sleuteldoelen wordt dus automatisch gewerkt, andere liggen minder voor de hand. Voor alle sleuteldoelen hebben we enkele didactische wenken voorzien; ook voor de minder voor de hand liggende. Zoals reeds omschreven stimuleren we het werken aan sleuteldoelen op maat van de individuele cursist. Denk eraan dat sleuteldoelen na te streven zijn. Hou ook bij aan welke sleuteldoelen je werkt en zorg voor linken met de leerplandoelen.²⁵

De leeractiviteiten spelen in op het competentiegericht karakter van de eindtermen en leerplandoelen. Bij elke leeractiviteit is dus sprake van een geïntegreerd geheel van kennis, vaardigheden en attitudes.

Hoe omgaan met de leeractiviteiten?

De voorbeelden van leeractiviteiten zijn vooral **inspirerend** bedoeld. Als lesgever heb je de ruimte om te selecteren en zelf bijkomende leeractiviteiten uit te werken. Goed opvolgen wat er in de omgeving en de actualiteit gebeurt is belangrijk want ongetwijfeld doen er zich daar nog interessante situaties voor. Daarnaast kunnen de leervragen van de cursisten en hun ideeën tot leeractiviteiten leiden. Voorop staat dat je leeractiviteiten selecteert die **functioneel** zijn.²⁶

Het is positief leeractiviteiten te linken aan de leefwereld van je cursisten. Bij thema's die controversie of polarisatie met zich kunnen meebrengen, start je bij voorkeur met minder beladen aspecten. MO heeft te maken met persoonlijke en maatschappelijke betrokkenheid, van de cursist en van de lesgever. Denk goed na wat je van jezelf als lesgever, als persoon prijs geeft. Waak ook over wat de cursist van zichzelf prijs geeft. Dat hangt in sterke mate af van de draagkracht van jezelf, van de individuele cursist en van de groep.

Leeractiviteiten zijn geen losstaande elementen die je systematisch en in een soort chronologische volgorde met de cursisten doorwerkt. Je kan ze best binnen de context met elkaar **combineren**.

²⁴ Zie 1.3. Programma samenstellen

²⁵ Zie 2.8. Sleuteldoelen

²⁶ Zie 2.5. Functioneel leren

Een module die in meerdere opleidingen voorkomt bevat steeds dezelfde reeks voorbeelden van leeractiviteiten in de verschillende leerplannen. Eenzelfde module in een ander leerplan nalezen levert je dus geen extra inspiratie op. Het is wel interessant om de andere modules van de opleiding na te kijken en de **bruggetjes**²⁷ te volgen. Dit zijn de gemeenschappelijke modules tussen opleidingen die cursisten kunnen laten proeven van andere opleidingen of kunnen aanzetten om ook andere opleidingen aan te vatten. Zo komt de module *Communiceren in team* eveneens voor in de opleiding *Communicatie*. Wanneer je de module *Communiceren in team* geeft, ga je dus best ook een kijkje nemen bij de modules uit de opleiding *Communicatie*. Spreek bij het selecteren van leeractiviteiten eventueel af met collega's die deze modules geven.

Werk **planmatig** en hou het overzicht: zorg ervoor dat je zeker aan de **leerplandoelen** van de geselecteerde module(s) werkt. Het zijn die leerplandoelen die geëvalueerd worden en op basis waarvan de cursisten al dan niet slagen voor de module.²⁸ Kies op basis van de groep welke leerplandoelen belangrijker zijn en dus meer aandacht verdienen. Meer doen mag natuurlijk altijd. Beperk je voor inspiratie sowieso niet tot de voorbeelden van leeractiviteiten van de geselecteerde modules. Bekijk ook de andere modules van de opleiding en de opleidingen waarmee modules gemeenschappelijk zijn; de eerder genoemde bruggetjes.

Hoe je het overzicht bewaakt of een plan opmaakt is jouw keuze, of de keuze van je centrum als daar afspraken over zijn. Bij een doorlichting gaat de inspectie na of je dit leerplan toepast, of je planmatig werkt en of je de doelstellingen van de opleiding nastreeft en bereikt met je cursisten. Zorg er bij het selecteren en ontwerpen van leeractiviteiten voor dat het geheel van je cursus volledig en samenhangend is: zorg voor een **leerlijn**.

²⁷ Zie 2.1.4. Linken met andere opleidingen MO en bijlage 1. Overzicht modules en opleidingen

²⁸ Zie 2.8.2. Eindbeoordeling

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Communiceren in team (M BE G 089)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Diverse samenwerkingsopdrachten uitvoeren en het verloop nabespreken: - hoe verliep de opdracht ? - welke rol speelde jij (leider of volger)? - kon iedereen zijn mening geven over de aanpak van de opdracht? - had iedereen een taak? - wat zou jij volgende keer anders doen? Inspiratie vind je in de Comsova-map van Leefsleutels.	De cursist uit feedback	006
	De cursist gaat om met feedback	007
	De cursist maakt afspraken	012
	De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties	015
	De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen	049
	De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning	084
	De cursist evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek	085
	De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen	086
Eén tegen allen spelen: in groep een onuitvoerbare lijst opdrachten uitvoeren binnen een bepaalde tijd (drie activiteiten mogen geschrapt worden). Als het lukt, doet de lesgever een tegenprestatie: - waarom werden bepaalde dingen niet gedaan? - wie heeft wat beslist? - wat zou je de volgende keer anders doen?	De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	174
	De cursist uit feedback	006
	De cursist gaat om met feedback	007
	De cursist maakt afspraken	012
	De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties	015
	De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning	084
	De cursist evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek	085
	De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen	086
In groep een inhoudelijke opdracht uitvoeren (samenvatten,	De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	174
	De cursist uit feedback	006

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
voorstellen, presenteren, ...) en nabespreken: - hoe verliep de besluitvorming rond afbakening onderwerp, werkvormen, taakverdeling, ...? - hoe werden de taken verdeeld? Werd hierbij rekening gehouden met elkaars sterktes en zwaktes...? - hoe werden de afspraken opgevolgd? Waren er problemen? Hoe hebben jullie hierop gereageerd? - hebben jullie elkaar feedback gegeven? Hoe verliep dit? Wat ging hierbij goed/ minder goed? - wat ga je doen met deze feedback?	De cursist gaat om met feedback De cursist maakt afspraken De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	007 012 084 085 086 174
Een project voor de groep kiezen en uitvoeren: - wat doen? - een plan maken - uitvoeren - evalueren Grijp elke situatie aan om in te gaan op feedback uiten en ermee omgaan.	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist maakt afspraken De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	006 007 012 015 049 084 085 086 174
Drie mogelijke reacties (assertief, subassertief en agressief) op een probleemsituatie vergelijken: - welke reactie is wanneer het best? - hoe zou je reageren? - hoe zou je willen reageren?	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen	006 007 049
Een assertieve reactie bedenken bij een gegeven probleemsituatie en daarna die situatie spelen met de lesgever.	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback	006 007
In kleine groepjes een agressieve reactie omvormen tot een reactie die bestaat uit ik-boodschappen.	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	006 007 084 174
Bij een feedbacksituatie de beste uit drie reacties kiezen. + per twee tips formuleren voor het omgaan met	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback	006 007

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
feedback	De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	015 049 084 086 174
In een rollenspel per twee (elke speler krijgt een duidelijke situatieschets) feedback geven en ontvangen - hoe werd feedback gegeven? - hoe was de reactie? Laat de andere cursisten observeren. (05) Leer de cursisten het genoeg smaken	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	006 007 049 084 085 086 174
Reflecteren op werksituaties die verbeterd kunnen worden; opsommen via het SOGO-model - beschrijf de Situatie (beperk je tot de feiten) - zeg wat de Oorzaak is - duid aan wat de Gevolgen zijn (voor verschillende actoren) - stel een Oplossing voor Daarna per twee het SOGO-model toepassen op de opgesomde werksituaties.	De cursist uit feedback De cursist maakt afspraken De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	006 012 049 084 174
Nadenken over het eigen functioneren in groep met behulp van een vragenlijst, bv.: - geef je informatie door aan anderen? - help je anderen om hun doelen te bereiken? - vraag je hulp als je die nodig hebt? - werk je liever alleen of in groep? Je kan hetzelfde bereiken met het kwaliteitenspel of het kwaliteitenspel Plus (vereenvoudigde versie).	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist maakt afspraken De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties De cursist toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen De cursist past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning De cursist evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van	006 007 012 015 049 084 085

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
 (07) Illustreer met cursisten hoe ze in verschillende situaties zich anders kunnen opstellen Uiteenlopende situaties op het werk sorteren wat betreft je mening wel of niet zeggen : - waarom zwijg je soms? - welke gedachten maken het soms moeilijk je mening te zeggen? - zou je het anders willen doen? Stimuleer cursisten elkaar tips te geven.	een bekende methodiek De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	174
Met voorbeelden aangeven hoe er op het werk soms botsende belangen zijn , bv: - de ploegbaas op een bouwwerf moet er voor zorgen dat de veiligheidsvoorschriften gerespecteerd worden, maar het is volop zomer en de arbeiders vinden die helm op hun hoofd maar niks... - een werkverantwoordelijke moet er voor zorgen dat de nieuwe winkel tijdig opengaat en wil daarvoor een beroep doen op alle werknemers, maar één van die arbeiders wilde net in die periode verlof nemen... + hoe zou je met de situatie omgaan vanuit verschillende rollen? + moet je als werknemer beslissingen van meerderen aanvaarden? Laat cursisten ook zelf voorbeelden aanbrengen.	De cursist gaat om met feedback De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties De cursist past inspraak, participatie en besluitvorming toe	007 015 049 086
Gepast kritiek geven bespreken aan de hand van fictieve collega's die herkenbare situaties meemaken in een soapachtige verhaallijn : - wat herken je? - wat denk je over de situatie? Haal inspiratie uit vooronderzoek en intake. Gebruik humor om het ijs te breken en gevoelige zaken bespreekbaar te maken.	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties	006 007 015
 (08) Doe cursisten afwegen wat ze zeggen en op welke		

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
manier		
Nadenken en elkaar informatie geven over elkaars functioneren in groep met behulp van het kwaliteitspel of het kwaliteitspel Plus (vereenvoudigde versie), bv. noem 2 kwaliteiten in het functioneren van je collega en licht toe.	De cursist uit feedback De cursist gaat om met feedback De cursist maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen	006 007 086
Deze leeractiviteit kan nadien eventueel aangevuld worden met verbeterpunten als oefening op het geven van feedback en bespreking wat er met de verkregen feedback zal of kan gebeuren.		

Stress (M BE G 092)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Brainstormen over wat stress precies is en hoe het zich uit: - hoe voelt stress aan? - is stress iets mentaal? - is stress lichamelijk? - hoe ervaar je stress? - hoe reageer je op stress? + is stress voor iedereen hetzelfde of heel verschillend?	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist gaat om met emoties De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	131 142 144 145
Brainstormen over de vraag "Waar krijg je stress van?" en deze oorzaken indelen in: - alledaagse gebeurtenissen - chronisch belastende omstandigheden - ingrijpende gebeurtenissen - traumatische ervaringen - werkstress - evenwicht werk en gezin + bedenken waarom die zaken tot stress kunnen leiden + vaststellen dat stress het gevolg kan zijn van persoonlijkheid, gedrag en omgeving	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf	131 142
Vul een stresstest in: - hoeveel stress heb je? - klopt de test met je gevoel? - hebben bepaalde factoren jouw manier van invullen beïnvloed? - wat doe je met de resultaten? - waar kan je hiervoor terecht? - zijn er bepaalde diensten die je kunnen helpen?	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist gaat om met emoties	131 142 144
In een verhaal inwendige en uitwendige oorzaken van stress aanduiden: - hoe kan je die stress vermijden of ermee omgaan? - wat kan je al dan niet zelf veranderen?	De cursist maakt een realistische planning De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	065 131 132 141 145
Een mindmap maken over hoe cursisten omgaan met stress ,	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen	131

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
bv.: - buikademhaling - mindfulness - gedachtenstop - sport - yoga - sherborne + een specialist op één van deze terreinen uitnodigen in de groep Ga aan de hand van de mindmap verder aan de slag: laat cursisten concreet oefenen. (02) Laat cursisten verschillende manieren bedenken die bij zichzelf passen	De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist gaat om met emoties De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	132 141 142 144 145
Items sorteren in ' hier kan ik iets aan veranderen ' en 'hier kan ik niets aan veranderen' Gebruik de map <i>Sterk aan het werk</i> (CBE Leuven).	De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist stelt zich weerbaar op	141 142 143
Een stressbalans maken: - wat geeft mij stress? - wat geeft mij draagkracht? + is er een evenwicht? (15) Ga na of cursisten vinden dat ze goed met stress omgaan	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist stelt zich weerbaar op	131 141 142 143
Fragmenten van verschillende oplossingsstrategieën voor probleemsituaties bekijken en bespreken: - wat geeft op korte en op lange termijn het meest stress? + kies je voor impulsief reageren of het probleem ontwijken?	De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist stelt zich weerbaar op De cursist gaat om met emoties	141 142 143 144
Gebruik de map <i>Sterk aan het werk</i> (CBE Leuven). Filmpjes van Het is zoals je denkt bekijken en bespreken: - hoe kijk je naar een situatie? + bepaalt dit of je meer of minder stress ondervindt?	De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist stelt zich weerbaar op De cursist gaat om met emoties	141 142 143 144
Gebruik de map <i>Sterk aan het werk</i> (CBE Leuven).		

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Bespreken van mogelijke stressreacties : - een heel pak koekjes leegeten - een stevige borrel drinken - zenuwachtig en snel gaan praten, ook tegen onbekenden - niets meer zeggen - prullen aan je kleren of met papieren prutsen - je uitputten in de sportclub - je afreageren op anderen + hoe ga je ermee om?	De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist gaat om met emoties De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	141 142 144 145
Stresssymptomen aanduiden op de tekening van een lichaam: - spanningen in de buik - rugpijn - spanning in de schouders - trillende spieren - hart voelen kloppen - het warm krijgen - rood worden - duizelig worden - jeuk	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf	131 142
Bij verschillende situaties op een schaal aanduiden of het cursisten stoort en hoe ze reageren, bv.: - Je staat in het warenhuis aan te schuiven aan de informatiebalie. Een vrouw die een artikel wil ruilen steekt je voorbij en legt haar artikel op de kassa. - Je bent bij de kapper. Er komt een dame binnen en ze vraagt eventjes advies. De kapster verdwijnt met de dame. Na 10 minuten is ze nog niet terug. - Je groet een van je collega's 's morgens met een vriendelijke 'goedemorgen'. De collega zegt niets terug en kijkt je niet aan. - In de bus komt een stevige man naast je zitten. Hij is zo breed dat hij tegen jouw benen zit. + wat zijn jouw grenzen?	De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf De cursist stelt zich weerbaar op De cursist gaat om met emoties De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	141 142 143 144 145
Een situatie die stress veroorzaakt in een rollenspel naspelen en verschillende reacties uitproberen : - welke reactie past het best bij jou? - reageer jij altijd op dezelfde manier ? + moet jij dit aanpakken? - waarvan is jouw reactie afhankelijk?	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist stelt zich weerbaar op De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale	131 132 141 143 145

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
+ denk niet alleen aan de situatie, maar ook aan prioriteiten op dat moment - welke reactie heeft het beste effect? - is dat in alle omstandigheden zo ? + wat zijn jouw grenzen? Gebruik bij de bespreking het SOGO-model: deel op in Situatie–Oorzaak–Gevolg–Oplossing.	veranderingen bij anderen	
Een onthoudposter maken met tips om met stress om te gaan, bv: <u>Zeker wel doen:</u> - Concreet blijven: wat stoort mij?, hoe voel ik mij daarbij?, wat wil ik liever? - Richt je op wat iemand deed of zei; niet op de persoon zelf - Focus je op de taak - Laat zien dat je meent wat je zegt. Begin eerst vriendelijk, maar maak je kwaad als het nodig is. - Durf zeggen dat je zenuwachtig bent <u>Zeker niet doen:</u> - De ergernis negeren; je emmer vult zich steeds meer - Te heftig reageren - Niet duidelijk aangeven waar je grens ligt. + Let op je lichaamstaal: houding, oogcontact, gelaatsuitdrukking, stem	De cursist reageert adequaat op lichaamssignalen De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist stelt zich weerbaar op De cursist reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	131 132 141 143 145
In een agenda met klokjes in vier kleuren (gezin, werk, huishouden en vrienden + hobby's) inkleuren waaraan je tijd besteedt in de loop van één week: - wat vind ik van mijn tijdsverdeling? - wat wil ik anders? Na de bespreking op een lege agenda overnemen wat goed is en aanpassen wat anders zou moeten: - wat doen met de extra tijd? Maak gebruik van het STOP- of STAR-principe: Step back–Think–Options–Proceed of Situatie–Taak–Actie–Resultaat (10) Ondersteun het vermogen van cursisten om tijd in te schatten	De cursist maakt een realistische planning De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties	065 132 141

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Een ideale weekkalender opstellen, in de praktijk brengen en daarna reflecteren hoe dat ging: - wat is wel of niet gelukt? - wat ging goed of niet goed? - hoe hou je de veranderingen vol?	De cursist maakt een realistische planning De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties	065 132 141
Moedig cursisten aan tips uit te wisselen.		
Een agenda opmaken om concrete dingen waar cursisten stress rond hebben aan te pakken, bv: - een stage plannen - een examen inplannen - een spreekbeurt voor de groep plannen - een interview als ambassadeur Basiseducatie voorbereiden - een feest voorbereiden - een vakantie plannen - een werkschema opstellen	De cursist maakt een realistische planning De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties De cursist stelt zich weerbaar op De cursist gaat om met emoties	065 132 141 143 144
In groep omschrijven wat onthaasten is: - heeft het te maken met prioriteiten? - heeft het te maken met plannen? - heeft het te maken met ontspannen?	De cursist zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning De cursist gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties	132 141

Keuzes maken (M BE G 121)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Een tijdslijn opmaken over je leven: - belangrijke gebeurtenissen - keuzemomenten aanduiden en aanvullen hoe het daarna verder ging - wat is de invloed van keuzes op het heden? - wat leer je hieruit? - hoe ga je verder? - welke keuzes zal je maken? - welke gevolgen heeft je keuze?	De cursist ordent belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven De cursist vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	046 047 087 088 089 091 173
Nagaan wat of waarmee je vroeger speelde en dit linken aan je talenten (vgl. theorie over kerntalenten): - lijkt je werk op je voorkeurspeelgoed? - maakte je dan een goede keuze? - zou je je keuzes nu aanpassen?	De cursist ordent belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven De cursist vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	046 047 087 089 091
Keuzes maken in je huidig leven : wat wil je bannen, behouden of bereiken in je leven? - welke keuzes zal je maken? - welke gevolgen heeft je keuze?	De cursist ordent belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven De cursist vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	046 047 087 088 089 091 173
 (15) Help cursisten een zicht te krijgen op hun eigen wensen en verwachtingen		
Een klasgesprek voeren over hoe werken, stoppen met werken of veranderen van werk (afhankelijk van de situatie van de cursisten) het leven verandert: - hoe voel je je hierbij? - wat is de invloed van persoonlijkheid, ervaring en stemming?	De cursist vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-	047 087 088 164

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- wat zijn de voor-en nadelen van werken, stoppen, verminderen/veranderen van werken? - wat is je eigen keuze? - welke gevolgen heeft je keuze?	juridische samenleving De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	173
Een bezoek brengen aan een jobbeurs en eventueel gaan spreken met een potentiële werkgever: - welke vacature kiezen? - één of meerdere aanbiedingen selecteren? - op basis waarvan kiezen? - wat is het resultaat?	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd De cursist maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-juridische samenleving De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	057 087 088 089 091 164 173
Informatie opzoeken op de website van de VDAB : - een gepaste job vinden - een gepaste opleiding vinden	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist doet bij het maken van zijn keuze een beroep op diensten en instellingen in de lerende samenleving De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd De cursist maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-juridische samenleving De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	057 087 088 089 090 091 164 173
Surfen op websites van onderwijsinstellingen en www.wordwatjewil.be : - een opleiding kiezen (in functie van werk, vrije tijd,) - een bezoek brengen aan de gekozen instelling - meer informatie vragen	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist doet bij het maken van zijn keuze een beroep op diensten en instellingen in de lerende samenleving De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	057 087 088 089 090 091

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
	De cursist maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-juridische samenleving	164
	De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	173
In een groepsgesprek argumenteren over het kiezen tussen scholen :	De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	089
- afstand van thuis	De cursist doet bij het maken van zijn keuze een beroep op diensten en instellingen in de lerende samenleving	090
- sfeer van de school	De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	091
- kiezen voor een studierichting	De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	173
- faciliteiten (opvang, warm eten, bus, ...)		
- school met goede naam		
- vriendjes volgen		
- grootte van de school		
+ wat is de taak van het CLB?		
Het vrijetijdsaanbod in de buurt in kaart brengen en een activiteit kiezen voor jezelf en/of voor de kinderen (sport, cultuur, sociaal-culturele activiteiten, vormingswerk, vrijwilligerswerk):	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving	057
- welke keuzes zal je maken?	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087
- welke elementen spelen een rol in je keuze?	De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	088
- welke gevolgen heeft je keuze?	De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	089
	De cursist doet bij het maken van zijn keuze een beroep op diensten en instellingen in de lerende samenleving	090
	De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	091
	De cursist maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-juridische samenleving	164
	De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	173
Nadenken over de eigen mobiliteit en keuzes daarbij:	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087
- welke weg leg ik wekelijks af?	De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	089
- welke vervoermiddelen kies ik hierbij?	De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	091
- neem ik automatisch de auto of ook af en toe de fiets of het openbaar vervoer?		
- welke keuzes maak ik in de toekomst?		
- wat zijn de gevolgen van deze keuzes?		
 (08) Laat cursisten stilstaan bij de argumenten die ze gebruiken om hun keuzes verklaren		
Een weekplanning maken voor zichzelf of een huisgenoot en daarbij denken aan:	De cursist ordent belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven	046
	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de	057

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- wat wil je behouden en wat wil je bannen? - prioriteiten kiezen - evenwicht tussen werken en vrije tijd bewaren - verplaatsingstijd en vervoermiddel overwegen	socio-culturele samenleving De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	088 089 173
Individueel kiezen tussen alternatieven in verschillende situaties en in groep bespreken waarom cursisten voor het een of het ander kiezen: - wel of niet gaan wandelen op een regendag - wel of niet op vakantie gaan - wel of niet een verjaardagscadeau kopen voor een vriendin op wie je kwaad bent - wel of niet veranderen van kassa in de supermarkt - wel of niet foto's op sociale media delen	De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	088 091 173
Oplossingen bedenken voor onvoorziene omstandigheden, bv.: - ziekte van je kind - staking van het openbaar vervoer - autodeflect - boterhammen vergeten - onverwacht bezoek Telkens het beste alternatief kiezen (kan verschillen van cursist tot cursist). (02) Geef aan dat het soms goed is een plan B achter de hand te hebben	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	057 088 089 091 173
In een rollenspel reageren op sociale druk , bv.: - op een feestje wil je vroeger naar huis dan je vrienden - je durft niet met het vliegtuig reizen, maar de rest van het gezin wel - iemand wil je overtuigen om op tv een interview te geven als ambassadeur Basiseducatie	De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	089 173

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leren leren 1 (M BE G 122)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Aan het begin van de module met de lesgever persoonlijke doelen vooropstellen en op het einde evalueren of dit gelukt is.	De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	067 081 082 083 088
Elke les starten met een concentratie- of aandachttoefening , bv.: - zoek de verschillen - achteruit tellen - voorwerpen op een tafel na enkele seconden afdekken en de voorwerpen dan opsommen - in een tekst alle letters a of een bepaalde letterreeks markeren - het aantal woorden van een gedicht tellen Focus op concentreren.	De cursist schenkt doelgericht aandacht	063
Opsommen wat je gemakkelijk en wat je moeilijk onthoudt : - tips oplijsten om beter te onthouden + stilstaan bij de werking van de hersenen	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist werkt doeltreffend De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist roept in een nieuwe situatie aanwezige voorkennis en vaardigheden op De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	063 064 067 075 081 082 088
Eventjes naar een goed opgemaakte geïllustreerde tekst kijken : - waarover denk je dat de tekst gaat? - wat weet je daar al over? - welke tussentitels zag je? - welke illustraties zag je? + de OSLO-methode (overzie, stel vragen, lees, overdenk, reciteer, overhoor)	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist werkt doeltreffend De cursist roept in een nieuwe situatie aanwezige voorkennis en vaardigheden op	063 064 075
Een tekst lezen met een stappenplan .	De cursist werkt doeltreffend De cursist vraagt uitleg tijdens het leren	064 076

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Neem in het stappenplan ook “hulp vragen” op. Tips oplijsten om van een interessant artikel uit een tijdschrift zoveel mogelijk te onthouden, bijvoorbeeld om volgende week aan een vriend te vertellen.	De cursist roept in een nieuwe situatie aanwezige voorkennis en vaardigheden op De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij	075 081 082 083
Een enquête over leren invullen en bespreken, bv.: - hoe leerde je vroeger? - wat ging goed of minder goed? - welke dingen leerde je graag? - wat kon je goed?	De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	066 067 088
De beste onthoudmethode kiezen uit: - naar 10 prenten kijken; na 30 seconden opschrijven wat op de prenten stond - naar 10 woorden luisteren; na 30 seconden opschrijven wat je hoorde - 10 woorden overschrijven; na 30 seconden de woorden nog eens opschrijven - 10 woorden hardop lezen; na 30 seconden de woorden opschrijven + op welke manier onthoud je het gemakkelijkst? + wat is je beste zintuig om te leren? + hoe zet je je beste zintuig om te leren maximaal in?	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces	063 066 067 081
Noteer de tips die in de loop van het gesprek ontstaan. (06) Moedig cursisten aan om ook andere methodes die ze zelf bedenken uit te proberen		
Op basis van vragen bepalen welke leerstijl je hebt: - leer ik door te ervaren, te observeren, na te denken of te oefenen? - wat zijn leertips voor mijn leerstijl? + stilstaan bij de leerstijlentheorie van Kolb (15) Laat cursisten stilstaan bij eigen sterktes en zwaktes	De cursist werkt doeltreffend De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist vraagt uitleg tijdens het leren	064 066 076
Aan de hand van een casus de voor- en nadelen van een bepaalde leerstijl evalueren in groepjes. Daarna oplossingen zoeken om de nadelen te compenseren:	De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces	066 081 082

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- heeft elk groepje dezelfde bevindingen? - heeft elke leerstijl voor- en nadelen?		
Als hulp bij het bouwen van een legoconstructie kiezen tussen een instructieblad of een foto en de constructie bouwen: - waarom kies je het instructieblad of de foto? - zou je de volgende keer hetzelfde hulpmiddel gebruiken? + wat zegt dat over je leerstijl?	De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist voert een oplossingsplan uit	066 077
Een voorstel voor een feestje of een uitstap uitwerken in verschillende groepjes: - taakverdeling maken - taken uitvoeren + werden er taken uitgesteld? - rapporteren aan elkaar Daarna één voorstel selecteren en uitvoeren: - hoe verliep het keuzeprocess? - zou je het de volgende keer anders aanpakken?	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist werkt doeltreffend De cursist maakt een realistische planning De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij	063 064 065 067 081 082 083
 (13) Ondersteun het doelgericht samenwerken		
In groep een plan maken als voorbereiding voor een museumbezoek.	De cursist roept in een nieuwe situatie aanwezige voorkennis en vaardigheden op De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij	075 081 082 083
Na elke les een agenda bijhouden : - wat hebben we geleerd? - vond je dit moeilijk of gemakkelijk? - welk huiswerk zal je doen? - wanneer plan je dat huiswerk?	De cursist werkt doeltreffend De cursist maakt een realistische planning De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	064 065 081 082 083 088
Opschrijven wat je gisteren gedaan hebt , of je je kon ontspannen, wanneer je bent gaan slapen, wat je gegeten hebt, ... + hebben deze zaken een invloed op het leren?	De cursist maakt een realistische planning De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces	065 066 067
Een aantal prenten van werkplekken bekijken en noteren wat daar goed en minder goed aan is, bv.: - rustig plekje	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist evalueert zijn leerstijl De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het	063 066 067

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- daglicht - raam voor verluchting + welke factoren hebben invloed op het leren? (voeding, slaap, stress, ...).	leerproces	
In kleine groepjes informatie zoeken over faalangst en deze informatie vergelijken in grote groep.	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist roept in een nieuwe situatie aanwezige voorkennis en vaardigheden op De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	063 067 075 081 082 083 088
Om beurt bij een afbeelding van een beroep opsommen wat je moet kunnen om die job uit te oefenen en daarna een beroep kiezen: - wat zijn de mogelijkheden van deze job? - wat zijn de beperkingen? - wat kan je al en wat moet je nog bijleren? - welke beperkingen kan je zelf wegwerken?	De cursist gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces De cursist stuurt met ondersteuning het eigen leerproces De cursist evalueert met ondersteuning het eigen leerproces De cursist stuurt waar nodig het eigen leerproces bij De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	067 081 082 083 088

Leren leren 2 (M BE G 123)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
In een tekst structuurelementen aanduiden met verschillende kleuren: - titels - tussentitels - signaalwoorden + hoe zit een tekst in elkaar?	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	071 072 073 074
Een platte tekst opmaken op pc, er titels en tussentitels aan toevoegen en belangrijke woorden in het vet zetten.	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	071 072 073 074 126
In kleine groepjes bij een zoekopdracht op internet eerst staakwoorden bedenken , dan de informatie zoeken en evalueren of de staakwoorden goed waren. + hadden andere groepjes betere staakwoorden?	De cursist gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt	069 070
Maak een neerslag van tips om goede staakwoorden te vinden. Individueel informatie opzoeken op internet over een onderwerp waarover veel onwaarheden en onzekerheden te vinden zijn en daarna in groepjes de resultaten samenleggen: - welke informatie vond je? - waar vond je die informatie? + noteer steeds waar je informatie vindt - verschilt de informatie? - welke informatie is meer of minder betrouwbaar?	De cursist selecteert een oplossingsplan De cursist maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan De cursist interpreteert de informatie op een beeldscherm	078 079 124
 (09) Ondersteun cursisten die niet zo ICT-vaardig zijn		
Via een actuele grafiek een thema voorstellen aan de groep en daarna bijkomende informatie opzoeken:	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -	068 069

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
 (10) Ga in op de numerieke elementen van een grafiek als dat nodig is	kanalen De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat De cursist interpreteert de informatie op een beeldscherm De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	070 072 073 074 124 126
Een artikel uit een krant of tijdschrift kiezen, lezen en de kernwoorden noteren : + begrijp ik alle kernwoorden? + kan een medecursist uit de kernwoorden opmaken waarover het gaat? Test uit en pas de kernwoorden eventueel aan in overleg.	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	071 072 073
In een schriftelijke boodschap de 5 w's zoeken (wie, wat, waar, wanneer en waarom).	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	071 072 073
Bij teksten naar keuze inhoudelijke vragen beantwoorden .	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	071 072 074
In groepjes verschillende samenvattingen van eenzelfde tekst vergelijken: - bevatten alle samenvattingen dezelfde informatie? - ontbreken er in bepaalde samenvattingen elementen? - begrijp je de samenvatting? - welke samenvatting is de beste?	De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	070 072 073 074
Een kant- en klare mindmap ontrafelen in een groepsgesprek: - waarover gaat het? - vind je de mindmap overzichtelijk? - heb je daarmee al gewerkt? - waaruit bestaat de mindmap? - hoe zou je aan een mindmap beginnen? + zelf ook een mindmap maken	De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	070 072 073 074

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Een tekst samenvatten aan de hand van een vooropgestelde structuur.	De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt	070
	De cursist analyseert informatie	072
Herhaal de oefening, maar bouw de ondersteuning af.	De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	073
	De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	074
Een debat bekijken en de verschillende standpunten in kaart brengen.	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
	De cursist gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen	069
	De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt	070
	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip	071
	De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	073
Een presentatie geven over een onderwerp naar keuze: - informatie opzoeken: b.v. via bezoek aan de bibliotheek, internet - teksten lezen en de belangrijkste zaken aanduiden - mindmap maken over het onderwerp aan de hand van kernwoorden - evalueren: voldoet de mindmap aan het vooropgestelde doel van mijn presentatie? - presentatie geven: gebruik maken van mindmap	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
	De cursist gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen	069
	De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt	070
	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip	071
	De cursist analyseert informatie	072
	De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	073
Bouw tussenstappen in op maat van de individuele cursist.	De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	074
	De cursist selecteert een oplossingsplan	078
	De cursist maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan	079
	De cursist evalueert het gekozen oplossingsplan	080
	De cursist interpreteert de informatie op een beeldscherm	124
	De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	126
Een lijst bijhouden van truckjes en ezelsbruggetjes om beter te onthouden.	De cursist gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen	069
	De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt	070
	De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie	074

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
	bewerkt, analyseert en samenvat De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	126
Een tekst over een zelfgekozen onderwerp schrijven op de pc met als focus zo weinig mogelijk schrijffouten maken en daarna bespreken welke hulpmiddelen gebruikt werden, bv.: - spellings- en grammaticacontrole - woordenboek op internet - groen boekje op internet	De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	126
Een uit elkaar geknipte handleiding voor het monteren van een kast reconstrueren. Als de handleiding enkel uit prenten bestaat, kunnen cursisten er zelf tekst bij schrijven.	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	071 072 073 074
Een telefoongesprek voorbereiden door vooraf steekwoorden te noteren en daarna het telefoongesprek spelen in een rollenspel.	De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	071 072 073 074
Een folder, een presentatie of een ander eindproduct analyseren en de stappen die nodig zijn om het te maken oplijsten. Daarna een gelijkaardig product afleveren: - wat ging goed of minder goed? - klopten de opgelijste stappen? - wat kan volgende keer beter?	De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat De cursist selecteert een oplossingsplan De cursist maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan De cursist evalueert het gekozen oplossingsplan De cursist interpreteert de informatie op een beeldscherm De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	074 078 079 080 124 126
Bespreken wat cursisten na de cursus willen doen en in functie daarvan informatie opzoeken (op het internet, in de bibliotheek, ...) en een overzicht maken: - vind je geschikte informatie? - wil je nog steeds doen wat je wou doen? Laat cursisten eerst een plan van aanpak maken om daarna gericht informatie op te zoeken	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen De cursist evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt De cursist bewerkt informatie voor een beter begrip De cursist analyseert informatie De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie	068 069 070 071 072 073 074

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
	bewerkt, analyseert en samenvat	
	De cursist selecteert een oplossingsplan	078
	De cursist maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan	079
	De cursist evalueert het gekozen oplossingsplan	080
	De cursist interpreteert de informatie op een beeldscherm	124
	De cursist zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	126
In kleine groepjes voor een complexe taak een geschikt oplossingsplan kiezen uit voorbeelden en dat voorbeeld aanpassen zodat het geschikt is voor de taak. Daarna worden de groepjes gemengd en de nieuw samengestelde groepjes bespreken alle oplossingsplannen. Tenslotte passen de oorspronkelijke groepjes hun oplossingsplan aan en voeren de taak uit.	De cursist selecteert een oplossingsplan	078
	De cursist maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan	079
	De cursist evalueert het gekozen oplossingsplan	080

Omgaan met armoede en sociale uitsluiting (M BE G 166)

Deze module behandelt gevoelige materie. Actief luisteren is essentieel. Het is belangrijk voortdurend in dialoog te gaan met de betrokkenen en samen keuzes te maken over wat zinvol en bruikbaar is. Welke context? Welke inhoud? Welke aanpak? Anticipeer op situaties die als bedreigend of belerend kunnen ervaren worden. Wees voortdurend bewust van je eigen referentiekader. Zie servicedocument:

<https://sites.google.com/a/vocvo.be/mo-in-de-be/>

Gebruik de leeractiviteiten als vertrekpunt om de cursisten hun ervaringen, meningen, ... te laten uiten en in dialoog te gaan. Doe dit zo creatief mogelijk

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Zichzelf voorstellen a.d.h.v een portret, een collage, een silhouet, ... en daarbij iets over jezelf schrijven. Cursisten lezen elkaars portret en schrijven een reactie op de inhoud (niet op de vorm): Wat roept het portret bij hen op? Tip! Het tweede deel van deze leeractiviteit vereist een veilige leeromgeving (later in het groepsproces).	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	041 042 087 088
Samen de regels en de afspraken schrijven over het functioneren van de groep (de basis voor het omgaan met elkaar en elkaars verhalen, wat kan en wat kan niet). Tip! Maak regelmatig tijd voor feedback op het naleven van de afspraken en de regels.	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	018 041 087
Iemand uitnodigen die: - als vrijwilliger werkt met mensen in armoede - bij een welzijnsorganisatie werkt - betrokken is bij OCMW - politiek actief is - ... Samen voorbereiden (doelbepaling, uitnodigen, vragen,...) Samen nadenken over hoe het gesprek gaat verlopen (houding,	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist illustreert verwachtingen en houdingen van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	018 038 039 040 041

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

beleefdheidsregels, ...) Nabespreking (01)	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert het begrip 'missing link' De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	042 045 068 087 088
Aan de hand van beelden, beleving van cursisten oproepen . Gebruik bijvoorbeeld afbeeldingen die rijkdom-armoede illustreren Tip! Laat cursisten zelf beelden zoeken.	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist toont respect voor verschillende belevingen van armoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	038 041 042
In een krant of andere bron de informatie die over armoede gaat selecteren en bij elkaar leggen. - Hoe is de berichtgeving over armoede? - Vind je de berichtgeving objectief? - Wat vind je goed? - Minder goed? - Is het nieuws positief of negatief? - Wie kan het probleem aanpakken? Tip! - Werk met een beurtrol. - Gebruik de artikels ter illustratie bij het model van Vrancken (09)	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist illustreert verwachtingen en houdingen van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	038 040 042 068
Gevoelens en ervaringen uiten bij bijvoorbeeld een krantenartikel of Youtube filmpje over armoede. (04)	De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist toont respect voor verschillende belevingen van armoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	039 041 042 087
Aan de hand van foto's (bedelaar, straatmuzikant, woonwijk, werkloze, huilende baby, persoon in rolstoel, dakloze, bejaarde, vreemdeling, inkom plaatselijk OCMW, ..) cursisten laten opschrijven wat hen opvalt in de afbeelding. Duiden op verschil waarnemen en interpreteren. Bewustwording van vooroordelen.	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	038 039 040

 (01)	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van armoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert het begrip 'missing link' De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en – kanalen met het oog op te bereiken doelen	041 042 045 068
Na een scène uit een film over armoede (bijv. Le gamin au vélo, Dardenne) voorspellen cursisten het vervolg van de film. Daarna bekijken de cursisten het vervolg van de film en wordt er een gesprek gevoerd over interpretatie en vooroordelen. Tip! Andere films: Daens, Billy Elliot, L'enfant, Ladri di biciclette, Raining Stones, De Helaasheid der dingen, Groenten uit Balen, ... (01)	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist toont respect voor verschillende belevingen van armoede De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet De cursist illustreert het begrip 'missing link'	038 039 040 041 043 045
'Het verhaal van Betty' (boek en film) is geschikt voor een minder talig publiek. Betty is een alleenstaande vrouw met een kind. Op een dag vindt ze een portefeuille met geld. Bespreek de film volgens thematiek	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist toont respect voor verschillende belevingen van armoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert het begrip 'missing link' De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	018 039 041 042 045 087
Poverty Is Not a Game: Online spel (inlevingsspel) met lerarenhandleiding. Het spel PING wordt gratis online ter beschikking gesteld van alle secundaire scholen in Vlaanderen, samen met een cd en een handboek voor leerkrachten over de mogelijkheden van games op school en hoe het thema van armoede in het kader van het spel in een les kan worden aangebracht. Meer informatie is te vinden op de site www.povertyisnotagame.com .	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist toont respect voor verschillende belevingen van armoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet De cursist illustreert theorie over de eigenheid en bestending van kansarmoede	018 038 039 040 041 042 043 044

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

	De cursist illustreert het begrip 'missing link'	045
	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087
	De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	088
Vanuit brainstorming een mindmap 'armoede' maken (kinderarmoede, honger, sociale zekerheid, fairtrade, welzijnsorganisaties, ...). De mindmap leidt o.a. tot inzicht in uitsluitings- en welzijnsfactoren die armoede uitlokken of bestrijden.	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	038
	De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede	039
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert theorie over de eigenheid en bestendinging van kansarmoede	044
	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087
Vertrekkend vanuit armoede en uitsluiting, cursisten laten discussiëren over maatschappelijke thema's zoals tienerzwangerschap, vondelingenschuif, ...	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	038
	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert theorie over de eigenheid en bestendinging van kansarmoede	044
Het opzetten van een groepsproject rond armoede dat vertrekt vanuit de persoonlijke beleving, vb. tentoonstelling, website, knipselboek, krant, boek, filmreportage, fotoreportage, een blog, ...	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	042
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert theorie over de eigenheid en bestendinging van kansarmoede	044
Mogelijke onderwerpen:		
- Beschrijving van de participatie aan een welzijnsorganisatie (eigen ervaringen)	De cursist illustreert het begrip 'missing link'	045
- (Persoonlijke) boodschap formuleren	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
- 17 oktober (Werelddag tegen de armoede)	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087
- sociale grondrechten	De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	088
- ...		
Dit groepsproject kan leiden tot een presentatie aan een breder publiek.		
Tip! Je kan dit groepsproject organiseren over je klasmuren heen, vb. met een groep uit een welzijnsorganisatie, andere klasgroep binnen of buiten de eigen school, ...		

(13)

Via www.lokalestatistieken.be cijfers, statistieken en grafieken rond armoede leren opzoeken, selecteren, interpreteren, vergelijken, evoluties inschatten en becommentariëren, vb. in eigen gemeente rond energiearmoede, kinderarmoede, kansarmoede, ... (10)	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist illustreert theorie over de eigenheid en bestendiging van kansarmoede De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	038 044 068
De mening van de klasgroep op een creatieve manier verwoorden n.a.v. berichtgeving/gebeurtenis rond armoede (vb. artikel, reportage, actie, ...). (02)	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	042 043 068 087
Een reportage bekijken in subgroepen en d.m.v. een groepsgebesprek tot een gedragen boodschap komen. Tip! Meld je aan bij https://onderwijs.hetarchief.be, daar vind je een verzameling van programma's en fragment terug. Je kan deze thematisch opvragen.	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	038 039 040 041 042 043
Enkele foto's zoeken via Google die tonen wat leven in armoede voor jou betekent. Deze foto's stel je voor aan de rest van de groep. De groep kiest per cursist 1 foto, de cursist bedenkt er een kort onderschrift bij en het resultaat is een boekje, een presentatie, een tentoonstelling, ... van alle foto's. Tip! Cursisten kunnen ook zelf eigen foto's meebrengen of maken.	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist brengt eigen ervaringen in kaart De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	038 039 040 041 042 068 087 088
Het kwaliteitspel (Centrum Informatieve Spelen) spelen. Er is ook een handleiding ter beschikking. eigen kwaliteiten benoemen, elkaars kwaliteiten bevestigen door aan te geven	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	018 088

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

welke kwaliteit (waar je een bepaalde kwaliteit) ook hebt opgemerkt, elkaar kwaliteiten toeschrijven, e.d.

(15)

Vergelijken welke vijf voorwerpen cursisten zouden redden uit een brand en nadien cursisten elkaar vragen laten stellen om hun standpunt te verduidelijken:

- Waarom kies je die voorwerpen?
- Als je de keuze van anderen hoort, zou je dan veranderen van gedacht?

De cursist brengt eigen ervaringen in kaart

087

“De bril” : hoe kijk ik, hoe denk ik ...

Bewustwording van het feit dat jouw kijk op het leven bepaald wordt door je **eigen referentiekader**.

(bv. hoe kijk ik naar de maatschappij? Hoe kijk ik naar andere deelnemers?)

Cursisten schrijven de beïnvloedende factoren neer. Dit kan de start zijn van een groepsgesprek.

De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren

018

De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting

038

De cursist herkent verschillende ervaringen met kansarmoede

039

De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede

041

De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen

042

Tip! Laat elke cursist zijn eigen bril ontwerpen.

De cursisten krijgen steekkaarten met problematische situaties die mensen in armoede kunnen ervaren. Bij voorkeur worden deze situaties gekozen uit de inbreng van cursisten tijdens vorige lessen. De cursisten **zoeken** (eventueel in groepjes) **informatie** waar ze met dit probleem/deze situatie terecht kunnen.

Deze informatie kan gezocht worden op internet, via de sociale kaart, ... Cursisten kunnen elkaar helpen bij het zoeken. Op basis van de verzamelde informatie maken cursisten samen een voor de groep relevant overzicht.

De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen

068

Tip: Je kan met de groep een organisatie kiezen om te bezoeken of je kan aan de hand van het overzicht een sociale wandeling uitstippelen.

(09)

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Een ervaring of gevoelens op een artistieke manier (gedicht, foto, tekening, muziek, collage, ...) vormgeven en daarbij een boodschap formuleren. Deelnemers verwoorden hun interpretatie bij het werk van een collega. (05)	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	018 041 087
Een tekst maken op een bestaande melodie (zelf een lied maken). (02)	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist verwoordt de eigen beleving en de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen De cursist illustreert hoe uitsluiting in de samenleving zich voordoet De cursist illustreert het begrip 'missing link'	018 040 041 042 043 045
Complimenten geven: voor iedere cursist een kaart maken waar we op schrijven: "ik vind het knap van jou dat jij ..." - Telkens een deelnemer iets geschreven heeft, plooit hij de kaart om en geeft ze door. Iedereen leest uiteindelijk zijn eigen kaart in stilte en vertelt er iets over in een rondje. Was het moeilijk om een compliment te krijgen/ te geven? - Komt wat er op je kaart staat overeen met wat je over jezelf denkt? - Zijn er verrassingen bij? - Wat doet het met jou?	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die interacties in de samenleving typeren De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	018 041 088
Samen een leuke groepsactiviteit organiseren/ plannen (uitstap, feestje, ...): ideeën aanreiken, informatie opzoeken, plannen, samen een beslissing nemen, taakafspraken en werkverdeling maken, afspraken nakomen, ...	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en – kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	018 068 088
Ergens naartoe gaan waar je nog nooit geweest bent: observeren hoe er eraan toe gaat daar - daarover verslag uitbrengen	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	018 041 087
Met de cursisten doordenken over het programma. bv. a.d.h.v.	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de	018

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Wondervraag: “Stel ons programma is afgerond, wat is er in jouw leven veranderd?” of Wat vinden jullie van dit voorstel: ...	samenleving typeren	
	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist brengt de eigen ervaringen in kaart	087
	De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	088
Werken met stellingen om over vooroordelen door te werken (zie kaartspel Welzijnszorg: Armoede troef: http://www.welzijnszorg.be/sites/default/files/Downloads/HANDLEIDING-armoe%20troef-5783.pdf)	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	042
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert theorie over de eigenheid en de bestendinging van kansarmoede	044
	De cursist illustreert het begrip ‘missing link’	045
Quiz over armoede (Welzijnszorg) = wARMe quiz . Al het nodige materiaal (vragen, antwoorden, invulbladen, bijhorende powerpoint enz.) kan je opvragen bij nele.dewachter@welzijnszorg.be	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	038
	De cursist herkent verschillende ervaringen met armoede	039
	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	042
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert theorie over de eigenheid en de bestendinging van kansarmoede	044
	De cursist illustreert het begrip ‘missing link’	045
	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
	De cursist brengt eigen mogelijkheden in kaart	087
Samen een verhaal, een boek lezen. Op basis van het verhaal werken. Voorbeeld: Ik ben iemand niemand van Guy Didelez en Lieven Depril en/of materiaal van de bijhorende website (http://ikbeniemandniemand.be/)	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	038
	De cursist herkent verschillende ervaringen met armoede	039
	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert theorie over de eigenheid en de bestendinging van kansarmoede	044

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

De goed gevoel stoel: via groepsgesprek wordt gewerkt aan de geestelijke gezondheid . (kadert binnen de publiekscampagne Fit in je Hoofd.) Thema's: jezelf graag zien, hulp en steun zoeken, jezelf goed doen, jezelf beschermen http://www.vigez.be/projecten/goed-gevoel-stoel	De cursist illustreert het begrip 'missing link'	045
	De cursist leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren	018
	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	038
	De cursist herkent verschillende ervaringen met armoede	039
	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	042
	De cursist illustreert het begrip 'missing link'	045
	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087
	De cursist schat eigen mogelijkheden realistisch in	088
Praatplaat: een plaat met illustraties die betrekking hebben op een bepaald thema (bv. draaglast, ...) - deelnemers maken gebruik van deze suggesties om hun eigen verhaal te vertellen m.b.t. het thema	De cursist herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	038
	De cursist herkent verschillende ervaringen met armoede	039
	De cursist illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	040
	De cursist toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	041
	De cursist verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	042
	De cursist illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	043
	De cursist illustreert het begrip 'missing link'	045
	De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en –kanalen met het oog op te bereiken doelen	068
	De cursist brengt eigen ervaringen in kaart	087

5. Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht modules en opleidingen

LEERGEBIED MO		OPLEIDINGEN(certificaten)													
MODULES (deelcertificaten)		AO BE 016	AO BE 020	AO BE 021	AO BE 022	AO BE 023	AO BE 024	AO BE 025	AO BE 026	AO BE 027	AO BE 028	AO BE 029	AO BE 030	AO BE 031	AO BE 032
		Voortraject EDAS	Communicatie	Gezondheid	Mobiliteit	Huishouding	Techniek	Samen leven	Actualiteit en geschiedenis	Cultuur	Rechten en plichten	Omgaan met veranderingen	Levenslang en levensbr	leeren	Doorstroom
		Werk													
M BE 051	Module Nederlands - Eindniveau 1	■													
M BE 076	Onderzoek naar kansarmoede-ervaringen	■													
M BE G 085	Communiceren		■	□				□							
M BE 086	Zeker van jezelf		■												
M BE 087	Omgaan met conflicten		■												
M BE G 088	Samenwerken		□												□
M BE G 089	Communiceren in team		□										□	■	□
M BE 090	Gezond leven			■											
M BE G 091	Voeding			□		□									
M BE G 092	Stress			□								□	□		□
M BE 093	Seksualiteit			□											
M BE G 094	Duurzame samenleving			□	□		□		□			□			
M BE G 095	Biologie			□										■	
M BE G 096	Slim op weg				■										□
M BE G 097	Kaart				■									■	
M BE 098	Rijbewijs				□										
M BE G 099	Slim beheer					■					□				
M BE G 100	Apparaten					□	□					□			
M BE G 101	Organiseren					□									□
M BE 102	Technologie						■								
M BE G 103	Veiligheid						□								□
M BE G 104	Kennismaken met wetenschappen						□							■	
M BE G 105	Handelen in groep							■			□				
M BE G 106	Diversiteit							■	□			□			
M BE 107	Opvoeden							□							
M BE 108	Vrije tijd							□							
M BE G 109	Geschiedenis								■	□				■	
M BE G 110	Actualiteit								□					■	
M BE G 111	Nieuws								□			□			
M BE G 112	Wat denk ik?								□			■			

LEERGEBIED MO		OPLEIDINGEN(certificaten)															
MODULES (deelcertificaten)		AO BE 016	AO BE 020	AO BE 021	AO BE 022	AO BE 023	AO BE 024	AO BE 025	AO BE 026	AO BE 027	AO BE 028	AO BE 029	AO BE 030	AO BE 031	AO BE 032		
		Voortraject EDAS	Communicatie	Gezondheid	Mobiliteit	Huishouding	Techniek	Samen leven	Actualiteit en geschiedenis	Cultuur	Rechten en plichten	Omgaan met veranderingen	Levenslang en levensbr leren	Doorstroom	Werk		
M BE G 113	Democratie								☐		☐			☒			
M BE 114	Kunst en cultuur begrijpen									☒							
M BE 115	Kennismaken met kunst en cultuur									☐							
M BE 116	Kunst en cultuur beleven									☐							
M BE G 117	Culturen									☐				☒			
M BE 118	Papieren en formulieren										☒						
M BE G 119	Werknemer zijn										☐				☒		
M BE 120	Waar sta ik?											☒					
M BE G 121	Keuzes maken											☐	☐				
M BE G 122	Leren leren 1												☒	☒			
M BE G 123	Leren leren 2												☒	☒			
M BE 124	Werk zoeken														☐		
M BE 125	Problemen aanpakken														☐		
M BE 126	Machines bedienen														☐		
M BE 127	Voedselveiligheid														☐		
M BE G 166	Omgaan met armoede en sociale uitsluiting		☐					☐					☐		☐		

☒	verplicht te volgen module voor het behalen van een certificaat
☐	keuzemodule voor het behalen van een certificaat

Bijlage 2: Sleuteldoelen

01	Communicatief vermogen • brengt belangrijke elementen van communicatief handelen in praktijk
02	Creativiteit • ontwikkelt oplossingen en voert ze uit
03	Doorzettingsvermogen • blijft, ondanks moeilijkheden, een doel nastreven
04	Empathie • houdt rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen
05	Esthetische bekwaamheid • ervaart schoonheid • creëert schoonheid
06	Exploreren • benut leerkansen in diverse situaties • verwerft en verwerkt informatie
07	Flexibiliteit • gaat om met wisselende eisen en omstandigheden
08	Kritisch denken • stelt gegevens, handelwijzen ter discussie • weegt alternatieven af en maakt een bewuste keuze • benadert onderwerpen vanuit verschillende invalshoeken
09	Mediawijsheid • gebruikt alert en kritisch ICT en media
10	Numeriek vermogen • hanteert numerieke gegevens
11	Open en constructieve houding • staat open voor nieuwe ontwikkelingen en veranderingen • neemt initiatief
12	Respect • gedraagt zich respectvol • handelt discreet in situaties die dat vereisen
13	Samenwerken • draagt bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen • evalueert de samenwerking en de resultaten ervan
14	Verantwoordelijkheid • neemt verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen, in relaties met anderen en in de samenleving
15	Zelfbeeld • evalueert de eigen sterke en zwakke punten • toont een eigen identiteit als authentiek individu, behorend tot verschillende groepen • verbetert eigen leren en presteren
16	Zelfredzaamheid • doet een beroep op maatschappelijke diensten en instellingen • maakt gebruik van de gepaste kanalen om zijn vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken
17	Zorgvuldigheid • stelt kwaliteitseisen aan het eigen werk en aan dat van anderen
18	Zorgzaamheid

	• gaat om met verscheidenheid • draagt zorg voor de toekomst van zichzelf en van de ander
--	---

Bijlage 3: Opleidingsprofiel

**Basiseducatie
LEERGEBIED**

Maatschappijoriëntatie (MO)

**Opleiding
Maatschappijoriëntatie -
Levenslang en levensbreed leren
AO BE 030
(Ontwerp)**

Inhoud

1	Opleiding	64
1.1	Relatie opleiding – referentiekader.....	64
1.2	Inhoud.....	64
1.3	Certificering	65
1.4	Niveau.....	65
1.5	Duur	65
1.6	Plaats van de opleiding in de basiseducatie (Raamwerk).....	65
1.7	Modules.....	66
1.8	Leertraject	66
2	Eindtermen van de opleiding.....	67
2.1	Cluster 1 – Socio-relatieve samenleving.....	67
2.2	Cluster 2 – Socio-economische samenleving.....	67
2.3	Cluster 3 – Socio-relatieve samenleving.....	67
2.4	Cluster 4 – Lerende samenleving	67
2.5	Cluster 5 – Techniek.....	69
2.6	Cluster 6 – Gezondheid	69
2.7	Cluster 9 – Politiek-juridische samenleving.....	69
2.8	Afbakening	69
3	Modules	71
3.1	Module Leren leren 1 (M BE G 122)	71
3.1.1	Situering van de module in de opleiding.....	71
3.1.2	Instapvereisten voor de module	71
3.1.3	Studieduur	71
3.1.4	Eindtermen	71
3.2	Module Leren leren 2 (M BE G 123)	72
3.2.1	Situering van de module in de opleiding.....	72
3.2.2	Instapvereisten voor de module	72
3.2.3	Studieduur	72
3.2.4	Eindtermen	72
3.3	Module Keuzes maken (M BE G 121).....	73
3.3.1	Situering van de module in de opleiding.....	73
3.3.2	Instapvereisten voor de module	73
3.3.3	Studieduur	74
3.3.4	Eindtermen	74
3.4	Module Communiceren in team (M BE G 089)	75
3.4.1	Situering van de module in de opleiding.....	75
3.4.2	Instapvereisten voor de module	75
3.4.3	Studieduur	75
3.4.4	Eindtermen	75
3.5	Module Stress (M BE G 092)	76
3.5.1	Situering van de module in de opleiding.....	76
3.5.2	Instapvereisten voor de module	76
3.5.3	Studieduur	76
3.5.4	Eindtermen	76
3.6	Module Omgaan met armoede en sociale uitsluiting (M BE G 166)	77
3.6.1	Situering van de module in de opleiding.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.6.2	Instapvereisten voor de module	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.6.3	Studieduur	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
3.6.4	Eindtermen	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

1 Opleiding

1.1 Relatie opleiding – referentiekader

De opleiding Maatschappijoriëntatie Levenslang en levensbreed leren is opgebouwd aan de hand van een relevante selectie van eindtermen uit de Matrix MO (zie deel 2). Deze matrix bevat de eindtermen die werden ontwikkeld voor het leergebied Maatschappijoriëntatie in de basiseducatie. De eindtermen MO zijn gebaseerd op volgende referentiekaders:

Lager onderwijs	ET wereldoriëntatie (versie 01/09/2010)
1 ^{ste} graad so A-stroom	Vakoverschrijdende ET (versie 01/09/2010) ET geschiedenis ET aardrijkskunde ET natuurwetenschappen (versie 01/09/2010) ET techniek (versie 01/09/2010)
1 ^{ste} graad so B-stroom	OD MAVO OD natuurwetenschappen (versie 01/09/2010) OD techniek (versie 01/09/2010)

Voor de afbakening van de eindtermen voor de basiseducatie werden de descriptorelementen van de Vlaamse kwalificatiestructuur gehanteerd. Het geheel van de eindtermen van de basiseducatie situeert zich op niveau VKS 2. De afbakening van de geselecteerde eindtermen voor deze opleiding wordt zowel in deel 2 als in deel 3 weergegeven.

De opleiding Levenslang en levensbreed leren voorziet een aantal dwarsverbindingen met andere opleidingen in het leergebied Maatschappijoriëntatie in de vorm van gemeenschappelijke modules. Zo komen de modules **Leren leren 1**, **Leren leren 2** en **Communiceren in team** ook voor in de opleiding Doorstroom. De module **Communiceren in team** wordt daarnaast gedeeld met de opleidingen Communicatie en Werk. De module **Keuzes maken** komt als keuzemodule voor in de opleiding Omgaan met veranderingen. De module **Stress** is eveneens een optie in de opleidingen Gezondheid, Omgaan met veranderingen en Werk. De module **Omgaan met armoede en sociale uitsluiting** komt als keuzemodule ook terug in de opleidingen Communicatie, Samen leven en Werk. Deze bruggetjes zijn er om cursisten te stimuleren andere opleidingen in het leergebied Maatschappijoriëntatie aan te vatten en het verband tussen de verschillende opleidingen duidelijk te maken.

1.2 Inhoud

De opleiding Levenslang en levensbreed leren ondersteunt cursisten in de verschillende manieren waarop ze kunnen leren. De twee basismodules zijn **Leren leren 1** en **Leren leren 2**. De module **Leren leren 1** geeft cursist basisinzichten over zijn leerstijl. De module **Leren leren 2** vertrekt vanuit een doelgerichte aanpak. Daarnaast kiest de cursist één uit vier modules: **Keuzes maken**, **Communiceren in team**, **Stress** en **Omgaan met armoede en sociale uitsluiting**. De module **Keuzes maken** richt zich naar cursisten die nog niet beslist hebben welke educatieve richting ze precies uitwillen. De module **Communiceren in team** richt zich eerder op cursisten die een opleiding (willen) volgen waarin groepswork belangrijk is. De derde module, **Stress**, richt zich naar cursisten die het moeilijk hebben met plannen,

taakbelasting en een evenwicht vinden tussen werk en ontspanning. De module **Omgaan met armoede en sociale uitsluiting** is er voor cursisten die ervaringen hebben met armoede en sociale uitsluiting en daarmee aan de slag willen gaan. De combinatie van twee basismodules en één van de vier keuzemodules leidt naar het certificaat van de opleiding. De verschillende leerwegen zijn evenwaardig.

1.3 Certificering

De opleiding leidt tot het certificaat “Maatschappijoriëntatie – Levenslang en levensbreed leren” in de basiseducatie.

1.4 Niveau

Basiseducatie

1.5 Duur

90 of 120 lestijden, afhankelijk van de keuze tussen de modules Keuzes maken, Communiceren in team, Stress of Omgaan met armoede en sociale uitsluiting

1.6 Plaats van de opleiding in de basiseducatie (Raamwerk)

Opleiding	Code	Les-tijden	Niveau	Referentie-kader	Reglementering
Nederlands (NT1)	AO BE 002	600	SO1		
Nederlands voor anderstaligen (NT2)	AO BE 003	480	R1		
Alfabetisering in het Nederlands voor anderstaligen (NT2 Alfa)	AO BE 004	960	R1		
Frans: opstap talen	AO BE 011	80	R1		
Frans: opstap TKO	AO BE 012	120	R1		
Engels: opstap talen	AO BE 013	80	R1		
Engels: opstap TKO	AO BE 014	120	R1		
Latijns schrift R1	AO BE 015	180	R1		
Maatschappijoriëntatie – Voortraject Ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting (EDAS)	AO BE 016	420	SO1		
Wiskunde – Maatschappelijk functioneren	AO BE 017	360	BaO	Matrix Wiskunde BE	
Wiskunde – Maatschappelijk participeren	AO BE 018	450	BaO	Matrix Wiskunde BE	

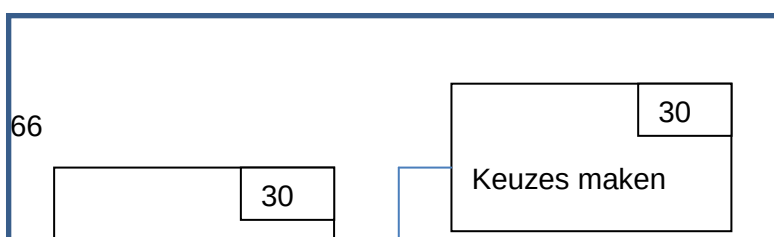
5. Bijlagen

Wiskunde – Doorstroom	AO BE 019	630	SO1	Matrix Wiskunde BE	
Maatschappijoriëntatie – Communicatie	AO BE 020	120/150	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Gezondheid	AO BE 021	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Mobiliteit	AO BE 022	90/105	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Huishouding	AO BE 023	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Techniek	AO BE 024	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Samen leven	AO BE 025	90/120	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Actualiteit en geschiedenis	AO BE 026	105	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Cultuur	AO BE 027	120	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Rechten en plichten	AO BE 028	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Omgaan met veranderingen	AO BE 029	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Levenslang en levensbreed leren	AO BE 030	90/120	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Doorstroom	AO BE 031	360	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Werk	AO BE 032	120/150	SO1	Matrix ET MO	
Informatie- en communicatietechnologie (ICT)	AO BE 033	190	SO1	VOET ICT	

1.7 Modules

Naam	Code	Lestijden
Leren leren 1	M BE G 122	30
Leren leren 2	M BE G 123	30
Keuzes maken	M BE G 121	30
Communiceren in team	M BE G 089	30
Stress	M BE G 092	30
Omgaan met armoede en sociale uitsluiting	M BE G 166	60

1.8 Leertraject

2 Eindtermen van de opleiding

2.1 Cluster 1 – Socio-relatieve samenleving

	De cursist
BE 030 ET 006	uit feedback
BE 030 ET 007	gaat om met feedback
BE 030 ET 012	maakt afspraken
BE 030 ET 015	erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties
BE 030 ET 018	leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren

2.2 Cluster 2 – Socio-economische samenleving

	De cursist
BE 030 ET 038	herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting
BE 030 ET 039	herkent verschillende ervaringen met kansarmoede
BE 030 ET 040	illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen
BE 030 ET 041	toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede
BE 030 ET 042	verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen
BE 030 ET 043	illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet
BE 030 ET 044	illustreert theorie over de eigenheid en de bestending van kansarmoede
BE 030 ET 045	illustreert het begrip 'missing link'
BE 030 ET 046	ordent belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven
BE 030 ET 047	vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving

2.3 Cluster 3 – Socio-culturele samenleving

	De cursist
BE 030 ET 049	toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen
BE 030 ET 057	maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving

2.4 Cluster 4 – Lerende samenleving

	De cursist
--	------------

5. Bijlagen

BE 030 ET 063	schenkt doelgericht aandacht
BE 030 ET 064	werkt doeltreffend
BE 030 ET 065	maakt een realistische planning
BE 030 ET 066	evalueert zijn leerstijl
BE 030 ET 067	gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces
BE 030 ET 068	kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen
BE 030 ET 069	gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen
BE 030 ET 070	evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt
BE 030 ET 071	bewerkt informatie voor een beter begrip
BE 030 ET 072	analyseert informatie
BE 030 ET 073	vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie
BE 030 ET 074	evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat
BE 030 ET 075	roept in een nieuwe situatie aanwezige voorkennis en vaardigheden op
BE 030 ET 076	vraagt uitleg tijdens het leren
BE 030 ET 077	voert een oplossingsplan uit
BE 030 ET 078	selecteert een oplossingsplan
BE 030 ET 079	maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan
BE 030 ET 080	evalueert het gekozen oplossingsplan
BE 030 ET 081	stuurt met ondersteuning het eigen leerproces
BE 030 ET 082	evalueert met ondersteuning het eigen leerproces
BE 030 ET 083	stuurt waar nodig het eigen leerproces bij
BE 030 ET 084	past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning
BE 030 ET 085	evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek
BE 030 ET 086	maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen
BE 030 ET	brengt eigen ervaringen in kaart

087	
BE 030 ET 088	schat eigen mogelijkheden realistisch in
BE 030 ET 089	selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod
BE 030 ET 090	doet bij het maken van zijn keuze een beroep op diensten en instellingen in de lerende samenleving
BE 030 ET 091	evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd

2.5 Cluster 5 – Techniek

	De cursist
BE 030 ET 124	interpreteert de informatie op een beeldscherm
BE 030 ET 126	zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in

2.6 Cluster 6 – Gezondheid

	De cursist
BE 030 ET 131	reageert adequaat op lichaamssignalen
BE 030 ET 132	zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning
BE 030 ET 141	gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties
BE 030 ET 142	gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf
BE 030 ET 143	stelt zich weerbaar op
BE 030 ET 144	gaat om met emoties
BE 030 ET 145	reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen

2.7 Cluster 9 – Politiek-juridische samenleving

	De cursist
BE 030 ET 164	maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-juridische samenleving
BE 030 ET 173	weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af
BE 030 ET 174	past inspraak, participatie en besluitvorming toe

2.8 Afbakening

Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde,
---	--

5. Bijlagen

geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;
--	--

3 Modules

3.1 Module Leren leren 1 (M BE G 122)

3.1.1 Situering van de module in de opleiding

De module **Leren leren 1** focust op leerprocessen en leerstijlen. De cursist ondervindt hoe hij het best leert. Het gaat over doelgericht aandacht schenken, doeltreffend werken en plannen. De cursist staat bewust stil bij zijn leerstijl en stuurt die waar nodig bij. Hij schat de eigen mogelijkheden realistisch in. Ten slotte weet hij waar hij terecht kan voor ondersteuning bij het leren.

3.1.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.1.3 Studieduur

30 lestijden

3.1.4 Eindtermen

Module Leren leren 1	M BE G 122
De cursist	
schenkt doelgericht aandacht	BE 030 ET 063
werkt doeltreffend	BE 030 ET 064
maakt een realistische planning	BE 030 ET 065
evalueert zijn leerstijl	BE 030 ET 066
gaat op constructieve wijze om met affectieve aspecten van het leerproces	BE 030 ET 067
roept in een nieuwe situatie aanwezige kennis en vaardigheden op	BE 030 ET 075
vraagt uitleg tijdens het leren	BE 030 ET 076
voert een oplossingsplan uit	BE 030 ET 077
stuurt met ondersteuning het eigen leerproces	BE 030 ET 081
evalueert met ondersteuning het eigen leerproces	BE 030 ET 082
stuurt waar nodig het eigen leerproces bij	BE 030 ET 083
schat eigen mogelijkheden realistisch in	BE 030 ET 088

Afbakening

Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen.	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.
---	--

3.2 Module Leren leren 2 (M BE G 123)

3.2.1 Situering van de module in de opleiding

In de module **Leren leren 2** leert de cursist zijn leerproces zelf te sturen vanuit probleemoplossend leren. Er gaat aandacht naar alle aspecten van oplossingsplannen selecteren en evalueren. De cursist gaat op zoek naar de nodige informatie om zijn vooropgestelde doelen te bereiken. Hij leert informatie te vinden, te beoordelen, te selecteren, te bewerken, samen te vatten en te analyseren. Er wordt gefocust op evalueren en bijsturen van het leerproces.

3.2.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.2.3 Studieduur

30 lestijden

3.2.4 Eindtermen

Module Leren leren 2	M BE G 123
De cursist	
kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen	BE 030 ET 068
gebruikt op adequate wijze diverse informatiebronnen en -kanalen	BE 030 ET 069
evalueert de wijze waarop hij informatiebronnen en -kanalen gebruikt	BE 030 ET 070
bewerkt informatie voor een beter begrip	BE 030 ET 071
analyseert informatie	BE 030 ET 072
vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke	BE 030 ET

communicatie	073
evalueert met ondersteuning de wijze waarop hij informatie bewerkt, analyseert en samenvat	BE 030 ET 074
selecteert een oplossingsplan	BE 030 ET 078
maakt op basis van een model een eenvoudig oplossingsplan	BE 030 ET 079
evalueert het gekozen oplossingsplan	BE 030 ET 080
interpreteert de informatie op een beeldscherm	BE 030 ET 124
zet zelfgekozen technische hulpmiddelen in	BE 030 ET 126

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgescreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen.	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.

3.3 Module Keuzes maken (M BE G 121)

3.3.1 Situering van de module in de opleiding

In de module **Keuzes maken** reflecteert de cursist over de keuzes waar hij voor staat. Hij brengt eerst en vooral eigen ervaringen in kaart. Hij vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving. In deze module gaat aandacht naar het inschatten van eigen mogelijkheden en het selecteren van een passend aanbod. De cursist informeert zich en maakt kennis met relevante diensten en instellingen. Hij leert inzien waarop hij keuzes kan baseren. Hij weegt daarbij verschillende belangen op korte en lange termijn af. Nadien evalueert hij de eigen keuzes.

3.3.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

5. Bijlagen

3.3.3 Studieduur

30 lestijden

3.3.4 Eindtermen

Module Keuzes maken	M BE G 121
De cursist	
ordent belangrijke gebeurtenissen uit het eigen leven	BE 030 ET 046
vergelijkt zijn geschiedenis en context met zijn huidige situatie en zelfbeleving	BE 030 ET 047
maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving	BE 030 ET 057
brengt eigen ervaringen in kaart	BE 030 ET 087
schat eigen mogelijkheden realistisch in	BE 030 ET 088
selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	BE 030 ET 089
doet bij het maken van zijn keuze een beroep op diensten en instellingen in de lerende samenleving	BE 030 ET 090
evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	BE 030 ET 091
maakt gebruik van rechten en komt plichten na in de politiek-juridische samenleving	BE 030 ET 164
weegt verschillende belangen op korte en lange termijn af	BE 030 ET 173

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen.	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.

3.4 Module Communiceren in team (M BE G 089)

3.4.1 Situering van de module in de opleiding

De kern van de module **Communiceren in team** is succesvol bijdragen aan groepstaken. Het kan zowel gaan over groepstaken in een leeromgeving als op het werk. De module richt zich naar cursisten die in teamverband gemeenschappelijke doelen nastreven. De cursist oefent feedback uiten, omgaan met feedback en afspraken maken. Hij leert overleg- en oplossingsmethoden toe te passen bij groepstaken. Veel aandacht gaat hierbij naar communicatieve vaardigheden en een constructieve houding. Daarnaast kan de cursist ook groepswork evaluëren. Hij leert ten slotte zichzelf bijsturen op basis van feedback.

3.4.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.4.3 Studieduur

30 lestijden

3.4.4 Eindtermen

Module Communiceren in team	M BE G 089
De cursist	
uit feedback	BE 030 ET 006
gaat om met feedback	BE 030 ET 007
maakt afspraken	BE 030 ET 012
erkent het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties	BE 030 ET 015
toetst zijn mening over verschillen tussen mensen en levensopvattingen aan feiten en andere meningen	BE 030 ET 049
past bij groepstaken bekende overleg- en oplossingsmethoden toe met ondersteuning	BE 030 ET 084
evalueert de samenwerking bij groepstaken aan de hand van een bekende methodiek	BE 030 ET 085
maakt van ontvangen feedback bij groepstaken gebruik om het eigen handelen bij te sturen	BE 030 ET 086
past inspraak, participatie en besluitvorming toe	BE 030 ET 174

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie

5. Bijlagen

te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen.	- Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.
--	---

3.5 Module Stress (M BE G 092)

3.5.1 Situering van de module in de opleiding

In de module **Stress** leert de cursist eerst en vooral stress herkennen. Daarnaast leert hij manieren om met die stress om te gaan. Het gaat dan ook over taakbelasting en stressvolle situaties. Deze module behandelt het vinden van het evenwicht tussen rust en beweging, maar ook tussen werk en ontspanning. Een realistische planning maken kan daarbij een hulpmiddel zijn. De cursist luistert naar het eigen lichaam, maar reageert ook gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen. Omgaan met emoties en zich weerbaar opstellen komen tenslotte ook aan bod in de module.

3.5.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.5.3 Studieduur

30 lestijden

3.5.4 Eindtermen

Module Stress	M BE G 092
De cursist	
maakt een realistische planning	BE 030 ET 065
reageert adequaat op lichaamssignalen	BE 030 ET 131
zorgt dagelijks voor een evenwicht tussen rust en beweging, werk en ontspanning	BE 030 ET 132
gaat constructief om met taakbelasting en stressvolle situaties	BE 030 ET 141
gaat om met lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij zichzelf	BE 030 ET 142
stelt zich weerbaar op	BE 030 ET 143
gaat om met emoties	BE 030 ET 144
reageert gepast op lichamelijke, emotionele en sociale veranderingen bij anderen	BE 030 ET 145

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire	Context - Handelen in een beperkt aantal

begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgescreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen.	vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.
---	---

3.6 Module Omgaan met armoede en sociale uitsluiting (M BE G 166)

3.6.1 Situering van de module in de opleiding

Deze keuzemodule focust op het verwerven van inzicht in kansarmoede, de 'missing link' en de verwachtingen van de samenleving t.a.v. kansarmen. Door het herkennen en onderzoeken van oorzaken en gevolgen van armoede en sociale uitsluiting, ook in betrekking op het eigen leven, leren cursisten hun ervaring omzetten in kracht.

In de opleiding Communicatie betekent deze module een meerwaarde omdat mensen in armoede en sociale uitsluiting vaak onbegrepen blijven. Door inzicht te krijgen in hoe ervaringen met armoede en sociale uitsluiting communicatiepatronen beïnvloeden, kunnen cursisten alvast van hun kant beter leren communiceren.

3.6.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.6.3 Studieduur

60 lestijden

3.6.4 Eindtermen

Module Omgaan met armoede en sociale uitsluiting	M BE G 166
De cursist	
leeft de onuitgesproken regels na die de interacties in de samenleving typeren	BE 030 ET 018
herkent kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen van armoede en uitsluiting	BE 030 ET 038
herkent verschillende ervaringen met kansarmoede	BE 030 ET 039
illustreert verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	BE 030 ET 040
toont respect voor verschillende belevingen van kansarmoede	BE 030 ET 041

5. Bijlagen

verwoordt de eigen beleving van de verwachtingen en houding van de samenleving t.a.v. kansarmen	BE 030 ET 042
illustreert hoe uitsluiting zich in de samenleving voordoet	BE 030 ET 043
illustreert theorie over de eigenheid en de bestendinging van kansarmoede	BE 030 ET 044
illustreert het begrip 'missing link'	BE 030 ET 045
kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen	BE 030 ET 068
brengt eigen ervaringen in kaart	BE 030 ET 087
schat eigen mogelijkheden realistisch in	BE 030 ET 088

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen.	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.